

Universitatea "Nicolae Titulescu" din București
Facultatea de Drept
Școala Doctorală
Drept comunitar/Drept european și internațional

TEZĂ DE DOCTORAT

cu tema:

"Respectarea drepturilor fundamentale în Uniunea Europeană"

REZUMZAT

Conducător de doctorat:
Prof.univ.dr. Augustin FUEREA

Student doctorand
Salomia Oana-Mihaela

București
2013

ABREVIERI

ACP – Africa-Caraibe-Pacific
AELS - Asociația Europeană a Liberului-Schimb
AUE – Actul Unic European
CE – Comunitățile Europene
CEDO – Curtea europeană a drepturilor omului
CEE - Comunitatea Economică Europeană
CECO – Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului
CJCE – Curtea de Justiție a Comunităților Europene
CJUE – Curtea de Justiție a Uniunii Europene
CoE – Consiliul Europei
COM – Comisia Europeană
CONS – Consiliul (Uniunii Europene)
EURATOM - Comunitatea Europeană a Energiei Atomice
EUROJUST – Organ al Uniunii Europene cu rol în consolidarea luptei împotriva formelor grave de criminalitate
EUROPOL - Oficiul European de Poliție
H.G – Hotărâre a Guvernului
JAI – Justiție și Afaceri Interne
O.G – Ordonanță a Guvernului
O.U.G - Ordonanță de Urgență a Guvernului
OMC – Organizația Mondială a Comerțului
ONU – Organizația Națiunilor Unite
PE – Parlamentul European
PESC – Politica externă și de securitate comună
SEE – Spațiul Economic European
TUE – Tratatul privind Uniunea Europeană
TFUE - Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene
TCE – Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene
UE - Uniunea Europeană

1. Planul tezei

Planul tezei cuprinde următoarea structură:

- Prezentarea cadrului general european privind drepturile fundamentale:
 - definirea conceptelor de „drepturile omului”, „libertățile fundamentale”, „drepturile fundamentale”,
 - dispozițiile generale prevăzute de Tratatul constitutiv al Uniunii Europene în materia drepturilor fundamentale
 - raportul dintre drepturile fundamentale ale Uniunii Europene și drepturile omului consacrate de Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale
- Analizarea drepturilor fundamentale din perspectiva anumitor politici europene, respectiv:
 - Spațiul de libertate, securitate și justiție,
 - libera circulație a persoanelor,
 - politica socială,
 - relațiile externe ale Uniunii Europene.
- Analizarea elementelor centrale ale aderării Uniunii Europene la Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, luând în considerare:
 - consolidarea jurisprudențială a protecției drepturilor fundamentale,
 - Tratatul de la Lisabona,
 - statutul juridic al Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.
- Sublinierea respectării drepturilor fundamentale în România prin intermediul:
 - dispozițiilor constituționale,
 - instituții juridice cu implicații majore în respectarea drepturilor fundamentale, respectiv extrădarea și expulzarea,
 - instanțelor judecătorești naționale.

2. Problematika supusă cercetării

Conținutul acestei cercetări științifice urmărește demonstrarea faptului că, în prezent, la nivelul Uniunii Europene nu se mai înregistrează un deficit normativ în ceea ce privește dimensiunea protecției drepturilor fundamentale și că acțiunile în domeniu ale Uniunii, pe scena internațională, au devenit foarte numeroase și complexe.

În acest sens, printre obiectivele tezei, putem menționa: reliefaarea caracterului Uniunii Europene, de subiect de drept internațional public, având un rol esențial în promovarea drepturilor omului la nivel mondial; demonstrarea existenței unei preocupări constante, legislative, jurisprudențiale și administrative, din partea instituțiilor Uniunii pentru promovarea și respectarea drepturilor fundamentale; analiza dispozițiilor de drept al Uniunii care consacră drepturile fundamentale, în special, a Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene; prezentarea raportului dintre Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, adoptată la nivelul Consiliului Europei și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, pe de o parte și a raporturilor dintre Curtea de Justiție a Comunităților Europene/a Uniunii Europene și Curtea europeană a drepturilor omului, pe de altă parte; identificarea celor mai importante politici ale Uniunii care prezintă o componentă solidă a drepturilor fundamentale; analiza obligațiilor României, ca stat membru al Uniunii Europene, în materia drepturilor fundamentale.

3. Suportul metodologic și teoretico-științific

Metodologia lucrării s-a bazat, plecând de la elaborarea unui plan original, care reflectă obiectivele cercetării, pe utilizarea metodelor cercetării științifice a fenomenului juridic, respectiv:

- metoda comparativă: prezentarea comparativă, din punct de vedere normativ și jurisprudențial, a drepturilor omului garantate la nivelul Consiliului Europei și a drepturilor fundamentale consacrate de Uniunea Europeană, precum și a principalelor dispoziții din Constituția României, republicată, care își au originea în aceste instrumente juridice internaționale,
- metoda istorică: analizarea evolutivă a consacrării dimensiunii protecției drepturilor fundamentale la nivelul Uniunii Europene, precum și a manifestării Uniunii pe scena

internațională în această materie,

➤ metoda cantitativă: analizarea celor mai importante hotărâri în materie ale Curții de Justiție a Comunităților Europene/a Uniunii Europene, prezentarea hotărârilor Curții europene a drepturilor omului în care sunt invocate normele UE privind drepturile fundamentale, precum și menționarea anumitor hotărâri ale instanțelor judecătorești din România în care a fost invocată Carta drepturilor fundamentale.

Supportul teoretico-științific este reprezentat de consultarea și analizarea principalelor opinii doctrinare, românești și străine, și, în acest sens, se poate remarca faptul că lucrările științifice de specialitate tratează, într-o proporție însemnată, drepturile fundamentale comparativ cu drepturile omului consacrate prin instrumente juridice internaționale, din prisma teoriei dreptului internațional public, incluzându-le, în general, în sintagma ”protecția internațională (și europeană) a drepturilor omului” sau ”dreptul european (și internațional) al drepturilor omului”.

Totodată, în cadrul lucrării, au fost prezentate și interpretate principalele reglementări europene prin care au fost consacrate drepturile omului și drepturile fundamentale, precum și jurisprudența Curții de Justiție a Comunităților Europene/a Uniunii Europene și a Curții europene a drepturilor omului.

În acest sens, precizăm că lucrarea are în vedere legislația și jurisprudența publicate până la data de 31 iulie 2013.

4. Noutatea științifică

În acest moment, având în vedere prevederile introduse prin Tratatul de la Lisabona, intrat în vigoare în anul 2009, aderarea la Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și statutul juridic al Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, putem afirma, și vom demonstra acest lucru în cuprinsul lucrării, că Uniunea Europeană dispune de un mecanism propriu de protecție a drepturilor fundamentale.

Așadar, se poate vorbi despre un drept al drepturilor fundamentale al Uniunii Europene, de sine stătător, cu implicații atât pentru statele membre, dar și pentru statele terțe și care conține de drepturi, obligații și sancțiuni, cu caracter specific.

Lucrarea prezintă un inventar al instrumentelor juridice, instituțiilor, mecanismelor și acțiunilor Uniunii Europene cu relevanță în materia drepturilor fundamentale, urmărind o abordare proprie care nu a vizat analiza strictă, clasică, a conținutului acestor drepturi și prezentarea jurisprudenței aferente; în acest sens, în cuprinsul cercetării, se subliniază faptul că

jurisprudența Curții europene a drepturilor omului și cea a Curții de Justiție a Comunităților Europene au avut un rol esențial în garantarea acestor drepturi și constituie temeiul pe care se construiește, în prezent, aderarea Uniunii la Convenția europeană a drepturilor omului, un aspect actual, teoretic și practic foarte complex.

Totodată, teza analizează modul și gradul în care drepturile fundamentale sunt respectate în România, stat membru al Uniunii Europene, la nivel normativ (ca și alt element de noutate, propunerile *de lege ferenda* vizează dispoziții constituționale în materie, în contextul lansării procedurii de revizuire a Constituției României, republicată) și jurisprudențial.

Menționăm că această abordare specifică a problematicii drepturilor fundamentale a fost realizată într-o evoluție istorică pentru a crea o imagine de ansamblu a apariției și dezvoltării dimensiunii protecției drepturilor fundamentale la nivelul UE.

5. Importanța teoretică și valoarea aplicativă

Studiul și cunoașterea drepturilor fundamentale consacrate la nivelul Uniunii Europene prezintă o relevanță practică pentru specialiștii domeniului, care își desfășoară activitatea în cadrul sistemului judiciar sau în administrația publică națională, cu atât mai mult cu cât Carta ”*se adresează (...) statelor membre numai în cazul în care acestea pun în aplicare dreptul Uniunii*”; așadar, necunoașterea și/sau încălcarea acestor drepturi de către cele trei puteri în stat va conduce la sancționarea României, conform dreptului UE.

De asemenea, lucrarea poate constitui un îndreptar pentru cetățeni (cetățeni europeni, cetățeni din state terțe) sau pentru alte categorii de persoane aflate pe teritoriul României, eventuali justițiabili, care dispun de un nou instrument juridic internațional de protecție a drepturilor lor – Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

Astfel, prezentarea aspectelor cu caracter practic, printre care și hotărârile judecătorești ale Curții de Justiție a Comunităților Europene/Uniunii Europene, ale Curții europene a drepturilor omului, precum și cele ale instanțelor românești ocupă un loc important în cadrul lucrării.

Luând în considerare caracterul științific reliefat de definirea conceptelor utilizate, modul de prezentare a conținutului, recurgererea la utilizarea metodelor cercetării științifice, prezentarea și analizarea principalelor opinii doctrinare, susținerea și argumentarea problematicii teoretice prin aspecte practice precum hotărârile judecătorești, lucrarea prezintă importanță teoretică, putând constitui un instrument de lucru și analiză pentru studenți și teoreticieni în studiul

drepturilor fundamentale garantate la nivelul Uniunii Europene.

6. Sinteza conținutului teoretic al tezei

Constituirea Comunităților Europene s-a realizat într-un context internațional specific, marcat de încheierea celui de al doilea război mondial și de stabilirea unor noi tipuri de relații internaționale, caracterizate prin afirmarea dimensiunii drepturilor omului. Astfel, la scurt timp după constituirea Organizației Națiunilor Unite (în anul 1945) și a Consiliului Europei (în anul 1949), ca organizații internaționale interguvernamentale, cu vocație universală, respectiv regională, a fost creată Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, în scopul punerii în comun a producției franco-germane de cărbune și oțel, urmată de înființarea, de către cele șase state europene, a Comunității Economice Europene și a Comunității Europene a Energiei Atomice, urmărind un scop general integrator economic, între aceste state, și nu unul cu vocație internațională, de menținere a păcii sau de protecție a drepturilor omului.

Evoluția ulterioară a acestei construcții a condus, luând în considerare realitățile și tendințele societății internaționale, la afirmarea Comunităților Europene pe planul relațiilor internaționale și la consacrarea legislativă a relațiilor sale externe.

În ceea ce privește consacrarea dimensiunii drepturilor omului, la nivel internațional, în acea perioadă a fost elaborată Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948, care, însă, reprezintă o declarație de principiu, fără dispoziții sancționatorii clare și care „nu este un tratat internațional, generator de drepturi și obligații juridice”¹; ulterior, după aproape un deceniu, au fost elaborate două Pacte: Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (adoptat și deschis spre semnare prin Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 2200 A (XXII) din 16 decembrie 1966, a intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976), Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice² (adoptat și deschis spre semnare prin Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 2200 A (XXII) din 16 decembrie 1966, a intrat în vigoare la 23 martie 1976). Pactele au fost deschise ratificării

¹ **Raluca Miga Beșteliu, Catrinel Brumar**, *Protecția internațională a drepturilor omului*, Note de curs, Ed a IV-a revizuită, Ed. Universul Juridic, București, 2008, p. 43.

Titus Corlățean, *O perspectivă diplomatică asupra libertății de religie și credință*, în „Jurnalul Libertății de Conștiință”, dr. Nelu Burcea, editor, dr. Thomas Schirrmacher, coeditor, Editura Universitară, 2013, p. 19: „Declarația Universală a Drepturilor Omului (...) constituie prima expresie mondială a recunoașterii universale a drepturilor inerente fiecărei ființe umane”.

² Acest izvor de drept internațional public a fost invocat de Curtea de Justiție a Comunităților Europene în jurisprudența sa, afirmând obligativitatea respectării sale (a se vedea, în acest sens, hotărârea CJCE din 17 februarie 1998, *Lisa Jacqueline Grant împotriva South-West Trains Ltd*, C-249/96, paragrafele 43 și 44.

și statelor europene care semnaseră Convenția europeană a drepturilor omului, menționată anterior.

La nivelul continentului european, a fost adoptată Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale (denumită în continuare "Convenția" sau "Convenția europeană a drepturilor omului"), elaborată în cadrul Consiliului Europei, deschisă pentru semnare la Roma, la 4 noiembrie 1950 și care a intrat în vigoare în septembrie 1953, cuprinzând norme obligatorii care consolidează protecția acordată drepturilor omului, prevăzându-se și instituții cu un rol bine definit în acest sens. De asemenea, Convenția a avut ca obiectiv luarea primelor măsuri menite să asigure garantarea colectivă a unora din drepturile enumerate în Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948, constituind, astfel, "primul instrument de drept internațional care a organizat apărarea individului în fața propriului stat, garantându-i drepturile și libertățile fundamentale"³.

Convenția consacră, pe de o parte, o serie de drepturi și libertăți civile și politice și stabilește, pe de altă parte, un sistem vizând garantarea și respectarea de către statele contractante a obligațiilor asumate de acestea. Trei instituții își împărțeau responsabilitatea acestui control: Comisia europeană a drepturilor omului (înființată în anul 1954), Curtea europeană a drepturilor omului (instituită în anul 1959) și Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei (instituit în anul 1949).

După cum am menționat, Comunitățile Europene au urmărit, inițial, un scop economic, consacrand, în același timp, patru libertăți fundamentale, ca un mijloc de atingere a acestui scop major: libera circulație a persoanelor, libera circulație a bunurilor sau a mărfurilor, libera circulație a serviciilor și libera circulație a capitalurilor. Însă, încă de la începutul construcției comunitare, prin hotărârile *Stauder*⁴ - un "celebru *obiter dictum*"⁵ și *Internaționale Handelsgesellschaft*⁶, Curtea de Justiție a Comunităților Europene a afirmat că „drepturile fundamentale fac parte integrantă din principiile generale de drept, a căror respectare este asigurată de către Curte; ocrotirea acestor drepturi, care se inspiră din tradițiile constituționale comune statelor membre, trebuie asigurată în cadrul structurii și obiectivelor Comunității”.

³ **Ovidiu Predescu, Mihail Udroi**, *Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul procesual penal român*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 14.

⁴ Hotărârea CJCE din 12 noiembrie 1969, *Erich Stauder împotriva orașului Ulm — Sozialamt*, 29/69.

Roxana-Mariana Popescu, *Introducere în dreptul Uniunii Europene*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 119: "Poziția Curții este aceea de a rămâne în sfera dreptului comunitar, fără a lua în considerare drepturile fundamentale, așa cum sunt ele protejate la nivel internațional".

⁵ **Antonio Tizzano**, *Protecția drepturilor fundamentale: principala contribuție a Curții Europene de Justiție la evoluția constituțională a UE*, în "Revista Română de Drept European", nr. 6/2011, p. 30.

⁶ Hotărârea CJCE din 17 decembrie 1970, *Internationale Handelsgesellschaft mbH împotriva Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, 11/70.

Astfel, suntem cu acord cu opinia doctrinară conform căreia, cel puțin, până la intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht în anul 1993, „protecția drepturilor omului în Comunitatea Europeană și în Uniunea Europeană s-a dezvoltat pe cale jurisprudenciale, drepturile omului fiind protejate de către judecătorul comunitar ca și principii generale ale dreptului comunitar”⁷. Tratatul de la Maastricht instituind Uniunea Europeană, reprezintă un pas important în consacrarea legislativă, printr-un izvor primar de drept comunitar, a noțiunii de drepturi fundamentale, consacrare care va fi desăvârșită, în mod gradual, prin Tratatul de la Amsterdam, Tratatul de la Nisa, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și Tratatul de la Lisabona.

În prezent, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene a eliminat, în mod definitiv, această lacună, reprezentând actul normativ specific al Uniunii Europene, ca subiect de drept internațional, de promovare și respectare a drepturilor omului, completând, după cum vom analiza ulterior, prevederile Tratatului care garantează, în mod expres sau nuanțat, alte drepturi fundamentale și făcând ca, la nivelul continentului european, să coexiste două instrumente juridice obligatorii în materie, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale elaborată în cadrul Consiliului Europei.

Adoptarea Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene stabilește, în mod univoc, o raportare directă la Convenția a drepturilor pe care le garantează, ceea ce nu exclude, însă, identificarea unui raport direct între drepturile fundamentale consacrate în alte acte normative și juridice ale Uniunii și drepturile omului din Convenție. Decizia de a elabora o Cartă a drepturilor fundamentale a Uniunii Europene⁸ a fost luată la Consiliul European de la Köln⁹, din 3 - 4 iunie 1999, în cadrul căruia s-a considerat că stadiul din acea perioadă al dezvoltării Uniunii Europene permitea reunirea, într-o Cartă, a drepturilor fundamentale consacrate până la acel moment în spațiul UE, pentru a le conferi o mai mare vizibilitate, în contextul extinderii competențelor Uniunii prin Tratatul de la Maastricht și Tratatul de la Amsterdam și al extinderii Uniunii și, de asemenea, pentru a se compensa deficitul democratic al UE; în acest sens, a fost elaborată decizia cuprinsă în anexa IV a Concluziilor Consiliului, care trebuia pusă în aplicare până la reuniunea

⁷ **Raluca Miha Beșteliu, Catrinel Brumar**, *Protecția internațională a drepturilor omului*, Note de curs, Ed. a IV-a revizuită, Ed. Universul Juridic, București, 2008, p. 78.

⁸ **Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene** a fost proclamată de către Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene în cadrul Consiliului European de la Nisa, din 7 decembrie 2000, ceea ce arată importanța sa valoare politică. A fost publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, seria C (care cuprinde documente fără forță obligatorie) și a fost modificată în data de 12 decembrie 2007, la Strasbourg.

⁹ **Jean-François Renucci**, *Tratat de drept european al drepturilor omului*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 24. „Statele membre și-au manifestat dorința de a elabora o veritabilă politică comunitară a drepturilor fundamentale: este vorba de a umaniza Uniunea”.

Consiliului European de la Tampere din 15-16 octombrie 1999.

Cele șapte titluri ale Cartei, care reprezintă un element de „modernitate”¹⁰ prin renunțarea la distincția clasică în drepturi civile, politice, economice și sociale¹¹, garantează protecția drepturilor fundamentale. De altfel, Preambulul a fost privit, în doctrină, ca o „combinație de izvoare, rezerve și considerente extrem de complexă, în care Curtea de Justiție, Tribunalul de Primă Instanță și tribunalele speciale la care se referă generic Tratatul, ca și tribunalele naționale, vor trebui să găsească temeiurile pentru interpretarea Cartei și fundamentarea deciziilor lor”.¹²

Așa cum a fost elaborat, conținutul Cartei reflectă voința autonomiei ordinii juridice a Uniunii în această materie. Autonomia Cartei fundamentale este reliefată atât de conținutul său, de drepturile consacrate și garantate, dar și de jurisprudența Curții europene a drepturilor omului care a invocat-o înainte de a dobândi, la nivelul Uniunii Europene, caracter obligatoriu și, în plus, a plasat-o în rândul izvoarelor juridice internaționale de consacrare a drepturilor omului; însă, după cum vom analiza în continuare, aceeași instanță europeană specializată, dar și o parte a doctrinei poziționează Carta pe un loc în care se produce o atenuare a autonomiei sale.

Adoptarea Cartei a avut drept obiectiv stabilirea importanței excepționale a drepturilor fundamentale pentru cetățenii Uniunii și consolidarea legitimității acesteia, precum și instaurarea unui sistem mult mai transparent și care să fie un garant al securității juridice pentru cetățenii UE; de altfel, ”conținutul Cartei a fost descris ca fiind parte a *acquis-ului comunitar*”, adoptarea sa reprezentând ”apogeul contribuției Curții (*n.n.* Curtea de la Luxemburg) și a influenței sale asupra protecției drepturilor fundamentale în UE”¹³.

Articolul 6 alin. (1) din Tratatul privind Uniunea Europeană precizează că „*Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile prevăzute în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 decembrie 2000, astfel cum a fost adaptată la 12 decembrie 2007, la Strasbourg, care are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor*”¹⁴, conferindu-se valoare juridică obligatorie, de drept originar al UE, pentru toate cele 28 de state membre, cu anumite

¹⁰ **Frédéric Sudre**, *Tratat de drept european al drepturilor omului*, Ed. POLIROM, București, 2006, p. 127.

¹¹ **Titus Corlățean**, *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 59. Dreptul internațional al drepturilor omului a evidențiat trei generații de drepturi: ”drepturi civile și politice (prima generație); drepturile economice, sociale și culturale (a doua generație); așa numitele drepturi de solidaritate (generația a treia).”

¹² **Ion Diaconu**, *Protecția drepturilor omului în cadrul Uniunii Europene*, în ”*Revista Română de Drept Comunitar*”, nr. 1/2009. A se observa că autorul utilizează sintagma de „drepturile omului” în relația cu Uniunea Europeană, utilizare pe care, în prezent, nu o putem susține, având în vedere intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona la 1 decembrie 2009 și noul statut al Cartei.

¹³ **Antonio Tizzano**, *op.cit.*, p. 35.

¹⁴ Declarația nr. 1 cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene reafirmă același caracter – ”Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, care are forță juridică obligatorie”; în opinia noastră, sintagma ”forță juridică obligatorie” subliniază, fără echivoc, caracterul Cartei.

excepții¹⁵, fără să conducă, în virtutea acestei forțe juridice, la modificarea competențelor Uniunii sau la dobândirea de noi competențe, în raport cu cele stabilite¹⁶ prin Tratat.

Carta reprezintă un element esențial în construcția europeană nu numai în raport cu sistemul jurisdicțional al Uniunii, ci și în privința atribuțiilor celorlalte instituții ale Uniunii. Astfel, Comisia Europeană, care deține cvasimonopolul inițiativei legislative, va trebui să propună acte juridice care să vină în aplicarea și dezvoltarea normelor Cartei¹⁷, iar Consiliul și Parlamentul European vor trebui să adopte aceste acte în baza procedurii legislative ordinare.

În acest sens, trebuie menționată *Comunicarea Comisiei Europene "Strategie pentru punerea în aplicare efectivă a Cartei drepturilor fundamentale de către Uniunea Europeană" COM (2010) 573 final*, care lansează conceptul novator de "cultură a drepturilor fundamentale"¹⁸ și prin care se solicită Comisiei să se asigure dintr-un stadiu incipient, prin intermediul unei liste de verificare („*check-list* privind drepturile fundamentale"¹⁹), că propunerile sale legislative sunt întotdeauna conforme cu drepturile fundamentale garantate de Cartă.

În ceea ce privește conținutul Cartei, se poate observa că există, indirect, distincția, pe care textele europene și internaționale o evidențiaseră deja, între drepturile civile și politice, pe de o parte, și drepturile economice și sociale pe de altă parte. În plus, trebuie arătat faptul că, atunci când nu reia în mod direct drepturile din Convenție sau jurisprudența Curții de la Strasbourg, Carta cuprinde drepturi prevăzute în alte acte juridice adoptate, în materia drepturilor omului, la

¹⁵ A se vedea *Protocolul nr. 30 privind aplicarea Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene în Polonia și în Regatul Unit*, anexat Tratatului de la Lisabona. Prin acest Protocol, cele două state membre au căzut de acord să acorde Cartei un statut mai degrabă simbolic decât efecte practice.

¹⁶ Declarația nr.1 la Tratat, menționată mai sus statuează că: "Prezenta Cartă nu extinde domeniul de aplicare a dreptului Uniunii în afara competențelor Uniunii, nici nu creează vreo competență sau sarcină nouă pentru Uniune și nu modifică competențele și sarcinile stabilite de tratate"; o prevedere asemănătoare a fost introdusă, după cum s-a putut observa, și în cazul reglementării aderării la Convenția europeană a drepturilor omului.

Declarația nr. 53 a Republicii Ceha cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene reia aceeași dispoziție, în paragraful al doilea: "Republica Cehă subliniază, de asemenea, faptul că această Cartă nu extinde domeniul de aplicare a dreptului Uniunii și nu instituie noi competențe ale Uniunii. Aceasta nu restrânge domeniul de aplicare a dreptului național și nu restrânge niciuna dintre competențele existente ale autorităților naționale în acest domeniu".

¹⁷ *The EU Charter of Fundamental Rights: Why a judge won't work*, p. 6 în <http://www.openeurope.org.uk/research/charteranalysis.pdf>

¹⁸ De altfel, Comunicarea aduce în prim-plan un alt concept neutilizat, în acest domeniu, până în prezent, respectiv "Uniunea trebuie să fie exemplară" în ceea ce privește respectarea drepturilor fundamentale, reprezentând obiectivul Strategiei.

¹⁹ "1. Care sunt drepturile fundamentale vizate? 2. Sunt drepturile vizate drepturi absolute (care nu pot face obiectul niciunei limitări – de exemplu, demnitatea umană și interzicerea torturii)? 3. Care este impactul diferitelor opțiuni de politică avute în vedere asupra drepturilor fundamentale? Este acesta pozitiv (promovarea drepturilor fundamentale) sau negativ (limitarea drepturilor fundamentale)? 4. Au opțiunile în același timp un impact pozitiv și unul negativ, în funcție de drepturile fundamentale vizate (de exemplu, impact negativ asupra libertății de exprimare și pozitiv asupra proprietății intelectuale)? 5. Eventualele limitări ale drepturilor fundamentale ar fi formulate în mod precis și previzibil? 6. Dacă este cazul, limitările aduse drepturilor fundamentale ar: - fi necesare pentru realizarea unui obiectiv de interes general sau pentru protejarea drepturilor și libertăților celorlalți (care dintre acestea)? - fi proporționale cu obiectivul urmărit? - respecta conținutul esențial al drepturilor fundamentale vizate?"

nivelul Consiliului Europei, ceea ce a determinat să se afirme, în doctrină, că „valoarea suplimentară pe care Carta, prin conținutul ei, o aduce în materie de drepturi ale omului este extrem de relativă”²⁰. Totuși, unul din elementele autonomiei Cartei în raport cu Convenția îl reprezintă prevederea cetățeniei europene și a drepturilor noi inerente acesteia.

Pe de altă parte, *art. 52 alin. 3*²¹ ar putea reprezenta, în opinia noastră, o posibilă atenuare, asumată de Uniune, a acestei autonomii, statuând că, în măsura în care Carta conține drepturi care corespund celor prezente în Convenție, acestea vor avea aceeași semnificație ca cea conferită de actul juridic adoptat de Consiliul Europei²² și de protocoalele adiționale. Așadar, în cazul unui conflict relativ la interpretarea și respectarea acestor drepturi, interpretarea se va face ținând cont de dispozițiile Convenției și de interpretarea Curții de la Strasbourg în acest sens. Totuși, după cum vom analiza, această prevedere nu se opune ca Uniunea Europeană să acorde o protecție mai sporită unui drept prevăzut inițial de către Convenție²³.

Această prevedere are menirea de a asigura coerența necesară dintre Cartă și Convenție²⁴ și, în opinia legislatorului Uniunii, nu constituie o atingere adusă autonomiei dreptului UE și jurisprudenței Curții de Justiție a Comunităților Europene. De altfel, în doctrină, se arată că această „clauză de trimitere” a fost introdusă „pentru a evita o distorsionare în domeniul

²⁰ **Frédéric Sudre**, *op.cit.*, p. 127.

²¹ „În măsura în care prezenta cartă conține drepturi ce corespund unor drepturi garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, înțelesul și întinderea lor sunt aceleași ca și cele prevăzute de convenția menționată. Această dispoziție nu împiedică dreptul Uniunii să confere o protecție mai largă”.

În plus, Declarația nr. 1 la Tratat, menționată anterior, precizează, în mod clar – „Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene...confirmă drepturile fundamentale garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și astfel cum rezultă acestea din tradițiile constituționale comune statelor membre”.

²² **Jean-François Renucci**, *op.cit.*, p. 731.

²³ *Explicații cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* (2007/C 303/02): „Ultima teză din alineat are scopul de a permite asigurarea unei protecții mai extinse de către Uniune. În orice caz, nivelul protecției asigurate de cartă nu poate fi niciodată inferior celui garantat prin Convenție”.

<http://eur-lex.europa.eu/ro/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303RO.01001701.htm>

²⁴ *Explicații cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* (2007/C 303/02): „În măsura în care drepturile din prezenta cartă corespund drepturilor garantate prin Convenție, înțelesul și domeniul de aplicare ale acestora, inclusiv restrângerile admise, sunt identice cu cele prevăzute de Convenție. Rezultă, în special, faptul că, la stabilirea restrângerilor acestor drepturi, legislatorul trebuie să respecte aceleași norme privind restrângerile instituite de Convenție, care devin astfel aplicabile drepturilor menționate la acest alineat, fără a aduce atingere autonomiei dreptului Uniunii și Curții de Justiție a Uniunii Europene”.

<http://eur-lex.europa.eu/ro/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303RO.01001701.htm>

CJUE, *N. S. (C-411/10) împotriva Secretary of State for the Home Department și M. E. (C-493/10), A. S. M., M. T., K. P., E. H. împotriva Refugee Applications Commissioner, Minister for Justice, Equality and Law Reform*, *op.cit.*. Concluziile Avocatului General, paragraful 144: „Explicațiile CDF referitoare la articolul 52 alineatul (3) din Carta drepturilor fundamentale precizează că această dispoziție este destinată să asigure coerența necesară dintre Carta drepturilor fundamentale și CEDO, că trimiterea la aceasta din urmă se referă atât la convenție, cât și la protocoalele la aceasta și că înțelesul și domeniul de aplicare al drepturilor garantate sunt determinate nu doar de textul acestor instrumente, ci și de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, fără a aduce atingere autonomiei dreptului Uniunii și a Curții de Justiție a Uniunii Europene”.

protecției drepturilor”²⁵.

O altă importantă ”clauză de trimitere” este prevăzută de *art. 52 alin. 4* din Cartă²⁶, vizând ”tradițiile constituționale comune statelor membre”, menționate în repetate rânduri de jurisprudență, care ”consacră drepturile omului în majoritatea statelor europene, reluând adesea drepturile proclamate prin instrumente internaționale de protecție”²⁷, în conformitate cu care drepturile din Cartă vor trebui interpretate; aceeași trimitere a fost introdusă de Republica Cehă în Declarația sa²⁸.

Drepturile fundamentale au fost consacrate și respectate la nivelul Uniunii Europene prin intermediul diferitelor politici, precum politica socială, politica externă, Piața internă - libera circulație a persoanelor, Spațiul de libertate, securitate și justiție.

Astfel, unul din obiectivele majore ale Comunităților Europene și, ulterior, al Uniunii Europene, în centrul căruia a fost plasat cetățeanul european, îl reprezintă crearea Spațiului de libertate, securitate și justiție. În prezent, în urma modificărilor aduse, Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene consacră, în mod clar, în art. 67, că ”*Uniunea constituie un spațiu de libertate, securitate și justiție, cu respectarea drepturilor fundamentale și a diferitelor sisteme de drept și tradiții juridice ale statelor membre*”²⁹. Din analiza evolutivă a normelor de drept primar al UE privind punerea în aplicare a Spațiului european de libertate, securitate și justiție³⁰, rezultă că sunt vizate, în mod direct, de aceste norme atât individul, în general, cât și cetățeanul european sau resortisantul unui stat terț, urmărindu-se asigurarea respectării drepturilor sale, drepturi clasice sau drepturi aparținând noii generații de drepturi, luându-se în considerare noile provocări și pericole la care este supusă societatea internațională, prin instituirea unor noi mecanisme de protecție și sancționarea unor noi infracțiuni, dar, mai ales, prin prevederea expresă, din art. 4 din TFUE, a competenței partajate a Uniunii Europene și a statelor membre în domeniul spațiului de libertate, securitate și justiție și stabilirea, implicită, a competenței de

²⁵ **Frédéric Sudre**, *op.cit.*, p. 128.

²⁶ ”În măsura în care prezenta cartă recunoaște drepturi fundamentale, așa cum rezultă acestea din tradițiile constituționale comune statelor membre, aceste drepturi sunt interpretate în conformitate cu tradițiile menționate.”

²⁷ **Jean-François Renucci**, *op.cit.*, p. 699.

²⁸ Paragraful al treilea: ”*Republica Cehă subliniază faptul că, în măsura în care Carta recunoaște drepturi și principii fundamentale, astfel cum rezultă acestea din tradițiile constituționale comune statelor membre, aceste drepturi și principii trebuie să fie interpretate în conformitate cu tradițiile menționate*”.

²⁹ A se vedea *Cartea verde a Comisiei privind Consolidarea încrederii reciproce în spațiul judiciar european - o Carte verde privind aplicarea legislației UE referitoare la detenție în cadrul justiției penale* COM (2011) 327 final, adoptată la 14 iunie 2011.

³⁰ Această idee este afirmată și de Irlanda în *Declarația nr. 56 cu privire la articolul 3 din Protocolul privind poziția Regatului Unit și a Irlandei referitor la spațiul de libertate, securitate și justiție*: ”*Irlanda își afirmă angajamentul față de Uniune ca un spațiu de libertate, securitate și justiție prin respectarea drepturilor fundamentale, a sistemelor juridice și a tradițiilor diferite ale statelor membre, în care cetățenii beneficiază de un grad sporit de siguranță*”.

judecată a Curții de Justiție a Uniunii Europene³¹.

Libertatea de circulație reprezintă un drept acordat individului, în anumite limite, mai mult sau mai puțin extinse, în funcție de perioada istorică, de autoritatea statală care l-a acordat și de teritoriu, în scopul facilitării, în primul rând, a tranzacțiilor economice și a libertății de gândire și exprimare, și implicit, a mobilității academice.

Protocolul nr. 4 la Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale care recunoaște anumite drepturi și libertăți, altele decât acelea care figurează în Convenție și în primul Protocol adițional la Convenție, modificat prin Protocolul nr. 11³², consacră, în art. 2, libertatea de circulație în interiorul unui stat, inclusiv dreptul de a părăsi acel stat³³; așadar, dreptul la liberă circulație apare ca un drept fundamental, garantat în limitele teritoriale ale unui stat, care poate fi supus unor restrângeri limitat prevăzute de Convenție.

Tratatul de la Roma de instituire a Comunității Economice Europene, adoptat în anul 1957, a consacrat dreptul la liberă circulație a persoanelor în interiorul Comunității Economice Europene, extinzând acest drept la teritoriul tuturor statelor membre și stabilind o categorie determinată căruia i se poate aplica – lucrătorii, de unde rezultă scopul economic al acordării acestui drept, respectiv facilitarea realizării Pieței comune.

Crearea Spațiului Schengen a reprezentat o modalitate de punere în aplicare deplină a dreptului la liberă circulație, fără a se putea afirma că derogările de la *acquis*-ul Schengen ar putea constitui, în opinia noastră, o restrângere a dreptului la liberă circulație, deoarece dreptul la circulație este asigurat în interiorul acestor state membre, însă, se menține controlul la frontierele interne, eliminarea acestuia reprezentând un beneficiu suplimentar care decurge din aplicarea dreptului la circulație.

Tratatul de la Maastricht, fundament juridic al creării dimensiunii protecției drepturilor fundamentale la nivelul Uniunii Europene, a introdus un nou concept juridic³⁴, respectiv cel de

³¹ Hotărârea CJCE din 16 iunie 2005, *Procedura penală împotriva Mariei Pupino*, C-105/03. Această hotărâre a consacrat competența Curții de a interpreta deciziile-cadru adoptate în materie, dar și modalitatea de interpretare, la nivel național a unui astfel de act, statuând, în paragraful 59, că ”o decizie-cadru trebuie interpretată astfel încât să se respecte drepturile fundamentale, printre care trebuie menționat, în mod special, dreptul la un proces echitabil, așa cum acesta este enunțat în art. 6 din Convenție și interpretat de Curtea europeană a drepturilor omului”.

³² România a ratificat Protocolul nr. 4 prin Legea nr. 30/1994.

³³ ”Articolul 2 Libertatea de circulație

1. *Oricine se găsește în mod legal pe teritoriul unui stat are dreptul să circule în mod liber și să-și aleagă în mod liber reședința sa.*

2. *Orice persoană este liberă să părăsească orice țară, inclusiv pe a sa.”*

³⁴ **Gabriel-Liviu Ispas**, *Uniunea Europeană. Evoluție. Instituții. Mecanisme*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 49: ”Cetățenia europeană este un *concept complex*, deoarece reunește elementele locale, naționale și supranaționale, simbolizând la modul ideal comuniunea de scopuri și de mijloace care există între popoarele statelor

”cetățenie a Uniunii Europene”³⁵, ”ca parte a unui efort de a trece de la o comunitate, în principal, economică la o uniune politică”³⁶, extinzând, astfel, dreptul la liberă circulație acordat numai anumitor categorii de persoane la toți cetățenii Uniunii, respectiv persoanele care au cetățenia unui stat membru. Asemenea altor prevederi de drept primar, și această dispoziție va fi dezvoltată de dreptul derivat, după un deceniu, prin adoptarea *Directivei 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE*, care operează o nouă extindere a beneficiarilor dreptului la circulație, prevăzând acordarea unui tratament egal și membrilor de familie ai cetățenilor UE, indiferent de cetățenia acestora; ulterior, au fost adoptate norme de drept derivat care garantează, în anumite condiții clar stabilite, libera circulație a cetățenilor din statele terțe pe teritoriul statelor membre ale Uniunii Europene.

Însă, în ceea ce privește exercitarea acestei libertăți, ”Curtea de Justiție a Comunităților Europene a admis întotdeauna că exercitarea drepturilor și libertăților poate face obiectul anumitor restrângeri. Dar, este necesar și ca aceste limite să răspundă obiectivelor de interes general urmărite de Comunitate”³⁷.

Referitor la garantarea drepturilor sociale, menționăm că acestea fac parte din a doua generație de drepturi protejate de instrumentele juridice internaționale, ”reprezentată de drepturile economice, sociale și culturale, care presupun intervenția ”pozitivă” a statului, în sensul creării condițiilor materiale și sociale în vederea realizării lor”³⁸. În doctrină, ele au fost ”încadrate în categoria unor drepturi virtuale”³⁹, spre a căror concretizare se tinde, în condițiile în care ele sunt condiționate de nivelul de dezvoltare socio-economică a statului, de resursele și condițiile materiale la dispoziție”⁴⁰.

membre ale Uniunii Europene”.

³⁵ Art. 20 TFUE: ”Articolul 20 (ex-articolul 17 TCE)

(1) Se instituie cetățenia Uniunii. Este cetățean al Uniunii orice persoană care are cetățenia unui stat membru. Cetățenia Uniunii nu înlocuiește cetățenia națională, ci se adaugă acesteia”.

³⁶ **Paul Craig, Gráinne de Búrca**, *Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină*, Ed. a IV-a, Editura Hamangiu, București, 2009, p. 1053.

³⁷ **Jean-François Renucci**, *op.cit.*, p. 816.

³⁸ **Raluca Miga Beșteliu, Catrinel Brumar**, *op.cit.*, p. 108.

³⁹ *Ibidem*, p. 109. ”Din punct de vedere al conținutului obligației de respectare și garantare care revine statelor, se operează cu patru categorii de drepturi: 1. (...) un nucleu un dur al drepturilor omului care conține o serie de drepturi calificate drept intangibile 2. Drepturi virtuale 3. Drepturi condiționale 4. (...) drepturi ale omului cu o dimensiune colectivă (drepturile persoanelor care aparțin minorităților – etnice, lingvistice, religioase, naționale), drepturile atribuite popoarelor, drepturile de solidaritate”.

⁴⁰ **Titus Corlățean**, *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*, *op.cit.*, p. 77.

Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale consacră, în materia drepturilor sociale, interzicerea muncii forțate sau obligatorii⁴¹, precum și libertatea de asociere sindicală⁴², iar, la nivel internațional, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale⁴³ protejează cele mai importante drepturi cu caracter social, dispunând că ”fiecare stat parte va lua măsuri, individual sau cu asistență și cooperare internațională, în scopul de a asigura în mod progresiv deplina realizare a drepturilor prevăzute, incluzând îndeosebi măsuri legislative”⁴⁴.

La nivelul Comunităților Europene, Tratatul de la Roma prevedea, în această materie, ”creșterea accelerată a nivelului de trai”, care nu s-ar fi putut realiza fără protejarea, în cadrul Pieței comune, a drepturilor lucrătorilor, prin măsuri adoptate de Comunități și transpuse de statele membre, care reglementează diferite aspecte care compun politica socială. De altfel, politica socială a Uniunii Europene reprezintă ”un domeniu vast”⁴⁵, în cadrul căruia Uniunea și statele membre manifestă o competență partajată și care cuprinde aspecte esențiale care pot susține libera circulație a cetățenilor europeni (dreptul la asigurări medicale, sociale și la pensie etc).

Politica socială comună a fost introdusă prin Actul Unic European, care dispunea că: ”statele membre acordă o atenție specială încurajării îmbunătățirii, în special a mediului de lucru, în ceea ce privește sănătatea și securitatea lucrătorilor, și își stabilesc ca obiectiv armonizarea condițiilor din acest domeniu, menținând îmbunătățirile realizate”, urmând ca, prin intermediul directivelor, să fie adoptate, de către Consiliul, hotărând cu majoritate calificată, la propunerea Comisiei, în cooperare cu Parlamentul European și după consultarea Comitetului Economic și Social, cerințele minime de punere în aplicare treptată, având în vedere condițiile și normele tehnice existente în fiecare stat membru. De asemenea, Actul Unic European introduce un nou concept, care va câștiga, treptat, un loc central în cadrul priorităților Uniunii, cel de ”coeziune economică și socială”, dispunând că ”în scopul promovării unei dezvoltări armonioase a ansamblului Comunității, aceasta dezvoltă și urmărește acțiuni care conduc la întărirea coeziunii

⁴¹ ”Articolul 4 Interzicerea sclaviei și a muncii forțate

2. Nimeni nu poate fi constrâns să execute o muncă forțată sau obligatorie”.

⁴² ”Articolul 5 Dreptul la libertate și la siguranță

1. Orice persoană are dreptul la libertate de întrunire pașnică și de asociere, inclusiv a constitui cu alții sindicate și de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale”.

De altfel, dreptul la asociere poate fi considerat un drept civil și politic.

⁴³ Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966 prin Rezoluția 2200 A (XXI). Intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976.

România a ratificat Pactul prin Decretul nr. 212/ 1974.

⁴⁴ **Raluca Miga Beșteliu, Catrinel Brumar**, *op.cit.*, p. 49.

⁴⁵ **Paul Craig, Gráinne de Búrca**, *op.cit.*, p. 1089.

sale economice și sociale.

În concordanță cu jurisprudența Curții de Justiție de la Luxemburg, cu instrumentele juridice adoptate la nivelul Consiliului Europei, precum și cu dezvoltările legislative introduse prin Tratatul de la Maastricht și prin Tratatul de la Amsterdam⁴⁶, Tratatul de instituire a Comunității Europene, așa cum a fost modificat prin Tratatul de la Nisa, dispune, în mod clar, că Uniunea și statele membre au ”ca obiective promovarea ocupării forței de muncă, îmbunătățirea condițiilor de trai și de muncă, permițând armonizarea acestora în condiții de progres, o protecție socială adecvată, dialogul social, dezvoltarea resurselor umane care să permită un nivel ridicat și durabil al ocupării forței de muncă și combaterea excluziunii”. Toate aceste obiective, care vor fi adoptate prin acte de drept derivat al Uniunii, se pot traduce, în mare parte, prin drepturi sociale garantate cetățenilor statelor membre.

Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, preluând obiectivele menționate anterior, precizează domeniile în cadrul cărora Uniunea susține și completează acțiunea statelor membre, asigurând, astfel, protecția drepturilor sociale.

Însă, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene este cea care garantează, în mod clar, o serie de drepturi sociale, în concordanță cu normele tratatelor și ale Cartelor sociale adoptate la nivelul Consiliului Europei și aceste drepturi pot fi identificate atât în Titlul I, Demnitatea, cât, mai ales, în Titlul II, Libertățile, în Titlul III, Egalitatea și în Titlul IV, Solidaritatea (titlul dedicat drepturilor sociale și nu drepturilor din a treia generație, ”denumite drepturi de solidaritate, intrate mai recent în atenția comunității internaționale”, respectiv ”drepturile pentru a căror realizare sunt chemate nu numai statele luate individual, dar și întreaga comunitate internațională, în ansamblu său”⁴⁷, precum ”dreptul la pace, dreptul la dezvoltare, dreptul la un mediu înconjurător sănătos”⁴⁸).

În ceea ce privește rolul Uniunii Europene de facilitare sau impunere a respectării drepturilor omului la nivel mondial, acesta se manifestă prin adoptarea de acte sau măsuri de aplicare, având ca bază juridică dispozițiile de drept primar al UE, de drept derivat, izvoarele complementare⁴⁹ și actele specifice acțiunii externe, adoptate în conformitate cu cele dintâi, dar și

⁴⁶ **Silvana Sciarra**, *From Strasbourg to Amsterdam: Prospects for the Convergence of European Social Rights Policy* în *The EU and Human Rights*, Philip Alston, with Mara Bustelo and James Heenan, Ed. Oxford University Press, Londra, 1999, p. 497: ”Strategia încorporării principiilor legale internaționale în ordinea juridică europeană este încă una curentă, după cum rezultă din unele inovații aduse Tratatului de la Amsterdam. Mai ales, în ceea ce privește drepturile sociale, această strategie aduce și ideea adaptării surselor internaționale la tradițiile legale europene specifice ”.

⁴⁷ **Raluca Miga Beșteliu, Catrinel Brumar**, *op.cit.*, p. 109.

⁴⁸ **Titus Corlățean**, *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*, *op.cit.*, p. 83.

⁴⁹ *Comunicarea Comisiei adresată Consiliului și Parlamentului European din 8 mai 2001: rolul Uniunii Europene în*

prin încheierea de acorduri internaționale, izvoare de drept al UE de sine stătătoare, prevăzute de tratate, încheiate în materie comercială, în care Uniunea Europeană dispune de competențe exclusive. Față de acestea, în doctrină se vorbește despre o „dualitate procedurală: aspectele politicii externe încorporate în politica externă și de securitate comună, pe de o parte, și acțiunile comunitare, pe de altă parte, relevă proceduri distincte”⁵⁰.

Astfel, Comunitatea Europeană, conștientă de necesitatea respectării drepturilor omului la nivel mondial, a inclus, începând cu anul 1992, în toate acordurile cu statele terțe o clauză care a făcut din respectarea drepturilor omului și a democrației un „element esențial” al relațiilor Uniunii Europene; o asemenea clauză tip a fost aprobată de Consiliul Uniunii Europene în anul 1995. Această clauză prevede că respectarea principiilor democratice și a drepturilor fundamentale ale omului enunțate în Declarația Universală a Drepturilor Omului reprezintă fundamentul politicilor interne și externe ale Părților și constituie un „element esențial” al acordului.

Consacrarea clauzei drepturilor omului constituie, așadar, elementul esențial al negocierilor⁵¹ derulate de Uniunea Europeană în vederea încheierii acordurilor internaționale comerciale sau de cooperare; în consecință „respectarea drepturilor omului nu reprezintă o simplă declarație de principiu sau o promisiune pioasă: luarea în considerare a acestor drepturi este o realitate care se impune cu o anumită forță, atât în momentul negocierii, cât și în momentul încheierii acordurilor”⁵². Astfel, s-a dezvoltat în doctrină⁵³ conceptul de “condiționalitate”, fără a beneficia de o definiție legală în dreptul internațional public, însă fiind strâns legat, din perspectivă comunitară, de acordarea preferințelor comerciale și de încheierea acordurilor comerciale.

Un alt element de bază în garantarea și respectarea drepturilor fundamentale la nivelul Uniunii îl reprezintă procesul de aderare la Convenția europeană a drepturilor omului. Comisia Europeană a recomandat, la finalul anilor 70, aderarea în forma adecvată la Convenție, propunere

promovarea drepturilor omului și a democratizării în țările terțe, COM (2001) 252 final.

⁵⁰ **Jean-François Renucci**, *op.cit.*, p. 755.

⁵¹ *Ibidem*, p. 747. În cadrul negocierilor acordurilor internaționale, drepturile omului ocupă o poziție din ce în ce mai importantă. Se afirmă că preocuparea pentru protejarea drepturilor fundamentale reprezintă o preocupare constantă pe parcursul negocierilor și înainte, chiar din timpul contactelor oficiale.

⁵² *Ibidem*, p. 746.

⁵³ **Elena Fierro**, *The EU's approach to human rights conditionality in practice*, Ed. Kluwer Law International, Haga, 2003, p. 95, în

http://books.google.ro/books?id=dSLDxVuXlCwC&pg=PA13&lpg=PA13&dq=human+rights+conditionality+international+agreement+case+law&source=bl&ots=2njmquQyE&sig=ADeFOqZ-4uFIOuPEvMRkzcvCYb8&hl=ro&ei=57kTTMboGYWaOK6W7LUM&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=3&ve#v=onepage&q=human%20rights%20conditionality%20international%20agreement%20case%20law&f=false.

care s-a bucurat nu numai de aprobare la nivelul Comunităților, ci și la nivelul Consiliului Europei, Adunarea parlamentară pronunțându-se, în acest sens, prin *Rezoluția nr. 745/1981*, *Rezoluția nr. 1017/1985*, *Rezoluția nr. 1068/1995* și *Rezoluția nr.1314 (2003)*. Rolul decisiv în pregătirea aderării l-a avut, însă, Protocolul nr.14 la Convenție, adoptat în anul 2004, care a modificat art. 59 al Convenției, dispunând că ”Uniunea Europeană poate adera la prezenta Convenție”.

Jurisprudența celor două Curți – Curtea de Justiție a Comunităților Europene și Curtea europeană a drepturilor omului, a reiterat, de-a lungul timpului, necesitatea consolidării protecției drepturilor omului la nivel european, pentru ca, prin *avizul 2/1994*⁵⁴, după ce prezintă sursele de inspirație și afirmă că respectarea drepturilor omului constituie o condiție de legalitate a actelor comunitare, Curtea de Justiție a Comunităților Europene să precizeze că „aderarea la Convenție ar presupune o schimbare substanțială a regimului comunitar actual al protecției drepturilor omului” și că asemenea modificare ar dobândi o ”anvergură constituțională și ar depăși limitele art. 235⁵⁵”. Anterior pronunțării acestui aviz, Tratatul de la Maastricht instituind Uniunea Europeană consacră, în *art. F*, faptul că „Uniunea respectă drepturile fundamentale, care sunt garantate prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale (...) și care rezultă din tradițiile constituționale comune statelor membre, ca și principii generale de drept”, în continuarea preambulului Actului Unic European care introducea o trimitere la drepturile fundamentale.

După cum s-a afirmat, raporturile dintre Uniunea Europeană și Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale se bazează pe „o construcție pretoriană”⁵⁶, ceea ce presupune, pe de o parte, că, realizând o selecție a drepturilor fundamentale, Curtea de Justiție a Comunităților Europene/a UE a vegheat la asigurarea compatibilității lor cu ordinea juridică a Comunității/UE, ea nefiind, din punct de vedere juridic, ținută de interpretările Curții de la Strasbourg și că, pe de altă parte, a supravegheat respectarea de către statele membre ale

⁵⁴ Avizul CJCE din 28 martie 1996, nr. 2/94. Aviz emis în temeiul articolului 228 alineatul 6 din Tratatul CE „*Aderarea Comunității la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*”.

Wolfgang Peukert, *The importance of the European Convention on Human Rights for the European Union*, p. 1108 în *Protection des droits de l'homme: la perspective européenne. Protection Human Rights: The European Perspective*, Ed. Carl Heymanns Verlag KG, Berlin, Bonn, München, 2000. ”Acest aviz este neconvincător și nesatisfăcător, luând în considerare faptul că instituțiile Comunității, în special, Parlamentul European, sunt în favoarea aderării”.

⁵⁵ „În cazul în care, în cursul funcționării pieței comune, o acțiune a Comunității apare ca necesară pentru realizarea unuia dintre obiectivele Comunității, fără ca prezentul tratat să fi prevăzut atribuțiile de acțiune necesare în acest scop, Consiliul, hotărând în unanimitate la propunerea Comisiei și după consultarea Adunării adoptă dispozițiile corespunzătoare”.

⁵⁶ **Frédéric Sudre**, *Droit international et européen des droits de l'homme*, 5e edition, Ed. PUF, Paris, 2001, p.103.

Uniunii Europene, în momentul aplicării dreptului UE, a drepturilor fundamentale prevăzute de Convenție.

De asemenea, se poate evidenția și un proces de ”comunitarizare”, transferul de drept producându-se în dublu sens, al dreptului UE spre Convenție, judecătorul de la Strasbourg realizând o adaptare a Convenției din perspectiva ordinii juridice a UE, precum și al Convenției spre dreptul UE, ordinea juridică a Uniunii procedând la absorbția Convenției. De altfel, în Declarația cu privire la art. 6 alineatul (2) din Tratatul privind Uniunea Europeană, anexată la Actul final al Conferinței interguvernamentale care a adoptat Tratatul de la Lisabona, „Conferința constată existența unui dialog constant între Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Curtea europeană a drepturilor omului, dialog care va putea fi consolidat cu ocazia aderării Uniunii la Convenția menționată anterior”.

Articolul 6 din Tratatul privind Uniunea Europeană, în vigoare, pune capăt acestei problematici îndelungate, reliefate atât de către doctrină, cât și de către jurisprudența celor două Curți, cea a aderării Uniunii la Convenția europeană a drepturilor omului: „*Uniunea aderă la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Competențele Uniunii, astfel cum sunt definite în tratate, nu sunt modificate de această aderare.*”

Aderarea se realizează prin intermediul unui acord internațional, aflat, în prezent, în proces de negociere; *Protocolul nr. 8 cu privire la articolul 6 alineatul (2) din Tratatul privind Uniunea Europeană referitor la aderarea Uniunii la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*, anexat Tratatului de la Lisabona, dispune ca Acordul să garanteze faptul că aderarea nu va afecta:

- competențele Uniunii (Partea întâi Titlul I din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene),
- atribuțiile instituțiilor sale (art. 13 din Tratatul privind Uniunea Europeană)⁵⁷,
- raportul dintre statele membre ale Uniunii și Convenție și Protocoalele sale,
- măsurile adoptate de statele membre prin derogare de la Convenție, conform art. 15 și nici rezervele la Convenție formulate de statele UE potrivit art. 57.

Se instituie, astfel, un mecanism unilateral de protecție și de apărare împotriva oricărei ingerințe în organizarea și funcționarea Uniunii Europene și în raporturile dintre statele membre și Convenție, care ar putea apărea ca urmare a aderării Uniunii Europene la Convenția Consiliului

⁵⁷ În principal, în opinia noastră, trebuie avută în vedere competența unică a Curții de la Luxemburg de a se pronunța asupra interpretării dreptului Uniunii.

A se vedea **Nicolae Popa**, *Teoria generală a dreptului*, Ediția 4, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 172: ”Caracterul de izvor de drept al jurisprudenței se datorează poziției ocupate de Curte de asigurare a respectului dreptului comunitar, faptului că *doar Curtea dă interpretare cu caracter autentic*, fapt ce constituie premisa asigurării omogenității și coerenței sistemului și construcția ”*acquis*”-ului comunitar”.

Europei. De altfel, Declarația nr. 2 cu privire la articolul 6 alineatul (2) din Tratatul privind Uniunea Europeană, anexată Tratatului de la Lisabona precizează faptul că procesul de aderare va trebuie să se desfășoare astfel încât să nu se aducă atingere specificității ordinii juridice a Uniunii⁵⁸.

În luna iulie 2011, a fost adoptat, de către Uniunea Europeană și Consiliul Europei, proiectul de acord de aderare la Convenție⁵⁹ care conține următoarele clauze esențiale:

- Uniunea Europeană va adera la Convenția europeană a drepturilor omului și la Protocoalele acesteia, conform prevederilor Acordului⁶⁰, iar statutul Uniunii ca Înalță Parte semnatară va fi definit prin Acordul de aderare;
- aderarea impune Uniunii Europene obligații numai cu privire la actele, măsurile sau omisiunile instituțiilor, organelor, oficiilor sau agențiilor sau ale persoanelor care acționează în numele său.
- termenii de ”stat”, ”stat parte”, ”state” sau ”state părți” trebuie înțeleși ca referindu-se la Uniune. Proiectul de Raport la Acordul de aderare⁶¹ cuprinde o anexă cu prevederile din Convenție și noțiunile circumscrise celei de ”stat” și posibilul lor efect asupra aderării Uniunii la Convenție.
- termenii de ”siguranță (națională)”, ”legea națională”, ”legile naționale”, ”autoritatea națională”, ”societate democratică”, ”țară”, ”administrație publică”, ”integritate teritorială”, ”teritoriul uni stat” sau ”intern” trebuie înțeleși ca referindu-se la Uniune;
- în proiectul de Raport la Acordul de aderare, elaborat în februarie 2013⁶², este definită, în raport cu Uniunea Europeană, sintagma ”oricărei persoane aflate sub jurisdicția sa”, prevăzută de art.1 din Convenție. Astfel, în baza acestei clauze care circumstanțiază domeniul teritorial de aplicare a Convenției, ”Uniunea Europeană trebuie să garanteze drepturile cetățenilor aflați pe teritoriul statelor sale membre atunci când pun în aplicare TUE și TFUE”. Totuși, se arată în

⁵⁸ ”Conferința convine că aderarea Uniunii la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale trebuie realizată în conformitate cu proceduri care să permită menținerea aspectelor specifice ordinii juridice a Uniunii”.

⁵⁹ http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Accession/Working_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf

⁶⁰ Se introduce alin. 2a la art. 59 din Convenție, care prevede că aderarea Uniunii la Protocoale va fi guvernată de art. 6 din Protocolul adițional, art. 7 din Protocolul nr. 4, art. 7 și art. 9 din Protocolul nr. 6, art. 8-10 din Protocolul nr. 7, art. 4-6 din Protocolul nr. 12, art. 6-8 din Protocolul nr. 13.

⁶¹ http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Accession/Working_documents/47_1%282013%29002_Draft_Explanatory_report_rev_EN.pdf.

⁶² http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Accession/Working_documents/47_1%282013%29002_Draft_Explanatory_report_rev_EN.pdf, p. 6.

Raport, Curtea europeană a drepturilor omului a recunoscut⁶³ că, ”în anumite circumstanțe excepționale, o Înalță Parte semnatară poate să-și exercite jurisdicția dincolo de teritoriul său”; în consecință, ”atunci când Convenția s-ar putea aplica unei persoane aflată dincolo de teritoriul asupra căruia sunt incidente Tratatul Uniunii, această clauză dispune că persoana în cauză poate fi privită ca aflându-se sub jurisdicția Uniunii numai atunci când i se aplică jurisdicția unei Înalte Părți semnatară, respectiv statul căruia i se atribuie presupusa violare a drepturilor omului”.

➤ Uniunea Europeană poate formula rezerve, în momentul semnării Acordului sau al exprimării consimțământului de a fi obligată să respecte prevederile sale, atât cu privire la Convenție, cât și la Protocolul adițional, în conformitate cu art. 57 din Convenție, care se modifică corespunzător; art. 57 interzice orice rezervă cu caracter general.

➤ Uniunea Europeană sau orice stat membru poate deveni co-pârât⁶⁴ prin decizie a Curții europene a drepturilor omului, respectiv parte în proces, astfel:

- atunci când o plângere este îndreptată, în mod direct, împotriva unuia sau a mai multor state membre, Uniunea poate deveni co-pârât în litigiile privind o presupusă încălcare notificată de către Curte, dacă este evident că o asemenea încălcare vizează compatibilitatea prevederilor Convenției cu cele de drept al Uniunii Europene, mai ales atunci când încălcarea ar fi putut fi evitată numai prin nerespectarea unei obligații prevăzute de ordinea juridică a Uniunii⁶⁵;

⁶³ Hotărârea CEDO din 7 iulie 2011, *Al-Skeini și alții împotriva Marii Britanii*, cererea nr. 55721/07, paragrafele 131-133: ”Jurisdicția unui stat în sensul articolului 1 este, în principal, teritorială (a se vedea Soering, citată supra, § 86; Banković, citată supra, §§ 61 și 67; Ilașcu, citată supra, § 312). Se presupune că jurisdicția este exercitată pe teritoriul unui stat (Ilașcu, citată supra, § 312; Assanidze împotriva Georgiei [GC], nr. 71503/01, § 139, ECHR 2004-II). Pe de altă parte, actele Statelor Contractante desfășurate sau care produc efecte în afara teritoriilor lor pot intra sub jurisdicția statului respectiv în sensul articolului 1 doar în situații excepționale (Banković, citată supra, § 67).

Până la ora actuală, Curtea a recunoscut în jurisprudența sa existența câtorva împrejurări excepționale apte să ducă la exercitarea de către un Stat Contractant a jurisdicției dincolo de granițele sale.

Curtea a recunoscut în jurisprudența sa că jurisdicția unui Stat Contractant în sensul articolului 1 poate fi extinsă, cu titlu de excepție de la principiul teritorialității, la acte ale autorităților care produc efecte în afara teritoriului național (a se vedea Drozd și Janousek împotriva Franței și Spaniei, hotărâre din 26 iunie 1992, Seria A nr. 240, § 91; Loizidou împotriva Turciei (excepții preliminare), 23 martie 1995, § 62, seria A nr. 310; Loizidou împotriva Turciei (fond), 18 decembrie 1996, § 52, Rapoarte de hotărâri și decizii 1996-VI; și Banković, citată supra, 69”).

⁶⁴ **Tobias Lock**, *Aderarea UE la CEDO: Cine ar răspunde la Strasbourg?*, Revista Română de Drept European, nr. 6/2011, p. 93-95. S-a analizat instituirea altor mecanisme de implicare a Uniunii în procedură, respectiv: formularea unei ”declarații de competențe”, care presupune că, pentru a adopta o decizie informată, un reclamant, iar ulterior CEDO ar trebui să cerceteze ultimele evoluții din dreptul UE”; ”răspunderea comună a UE și a statului membru”; ”răspunderea solidară” fie a statului membru, fie a UE, fie a amândurora concomitent; ”o soluție întemeiată pe nevoile reclamantului”, care ”să permită reclamantului să oblige să răspundă partea care a acționat în speță”.

⁶⁵ **Ion Gâlea**, *Aderarea Uniunii Europene la Convenția europeană a drepturilor omului. Analiză critică*, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 123: ”(...) acest criteriu impune existența unui conflict normativ, (...) forțează Curtea de la Strasbourg să realizeze o evaluare cu privire la care sunt obligațiile Statului Membru în conformitate cu dreptul Uniunii și cu privire la situația dacă aceste obligații îi confereau o marjă de discreție – marjă care i-ar fi permis să evite conflictul normativ”.

Însă, *apreciem* că, în condițiile în care dreptul Uniunii Europene va deveni ”drept intern” în raport cu normele

- atunci când o plângere este îndreptată, în mod direct, împotriva Uniunii Europene, statele membre pot deveni co-pârâți în litigiile privind o presupusă încălcare notificată de către Curte, dacă este evident că o asemenea încălcare vizează compatibilitatea prevederilor Convenției cu normele Tratatului privind Uniunea Europeană, Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene sau cu oricare altă prevedere având aceeași valoare juridică (*n.n.* tratatele de aderare, Carta drepturilor fundamentale), mai ales atunci când încălcarea ar fi putut fi evitată numai prin nerespectarea unei obligații prevăzute de ordinea juridică a Uniunii;

➤ în cazurile în care Uniunea Europeană este co-pârât și Curtea de Justiție de la Luxemburg nu s-a pronunțat asupra compatibilității respectivelor prevederi de drept al UE cu normele Convenției, acesteia i se va acorda, în acest sens, ”un termen suficient”/”*sufficient time*”, precum și părților, pentru a-și prezenta observațiile. Uniunea Europeană va trebui să se asigure că evaluarea compatibilității de către Curtea de Justiție se va realiza ”rapid”/”*quickly*” pentru ca procedura în fața Curții europene a drepturilor omului ”să nu fie întârziată în mod nejustificat”/”*unduly delayed*”.

➤ o delegație a Parlamentului European va participa, cu drept de vot, la reuniunile Adunării Parlamentare a Consiliului Europei în care se vor alege judecătorii Curții. Numărul reprezentanților Parlamentului European va fi egal cu cel mai mare număr al reprezentanților unui stat membru al Consiliului.

➤ Uniunea Europeană va participa, cu drept de vot, la reuniunile Comitetului Miniștrilor Consiliului Europei⁶⁶, atunci când se iau decizii: în baza art.26 alin. 2, art. 39 alin. 4, art. 46 alin. 2-5 sau art. 47 din Convenție, cu privire la adoptarea de protocoale, referitoare la adoptarea sau implementarea oricărui instrument sau text adresat Curții sau oricărei Părți semnatară sau privind funcțiile exercitate de Comitet sau de Adunare.

➤ Uniunea Europeană va plăti o contribuție anuală egală cu 34% din contribuția anuală cea mai mare a oricărui stat semnatar. Potrivit proiectului de Raport la Acordul de aderare, participarea Uniunii la cheltuielile financiare referitoare la aplicarea Convenției nu trebuie să conducă la modificarea dispozițiilor acesteia, fiind reglementată de art. 10 din Regulamentul financiar al Consiliului Europei care prevede condițiile și procedura pentru efectuarea oricărei plăți din

Convenției, Curtea europeană a drepturilor omului va deveni, oricum, competentă să interpreteze legislația Uniunii și, implicit, să se pronunțe asupra modului în care un stat membru respectă drepturile omului prin raportare la ordinea juridică a Uniunii.

⁶⁶ Rezoluția Parlamentului European, din 2010, prevedea ca Uniunea Europeană să aibă ”dreptul de a participa prin Comisia Europeană, cu drept de vot în numele UE, la reuniunile Comitetului Miniștrilor atunci când acest comitet își exercită funcțiile de organ de control al executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului sau când aceasta ia decizii cu privire la oportunitatea de a solicita un aviz din parte Curții și cu privire la dreptul de a fi reprezentat în cadrul Comitetului director pentru drepturile omului (organ subordonat Comitetului Miniștrilor)”.

contribuția obligatorie⁶⁷.

Acordul se va încheia numai după aprobarea Parlamentului European⁶⁸, modificare introdusă prin Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, în condițiile în care acest Tratat a sporit rolul Parlamentului în cadrul construcției europene.

De altfel, instituțiile Uniunii au fost pe deplin implicate, în mod direct sau indirect, în procesul aderării, confirmând prin actele emise și acțiunile adoptate dorința de a deveni parte la Convenția europeană a drepturilor omului, în condițiile în care apărarea drepturilor omului și a drepturilor fundamentale reprezintă un obiectiv permanent, pentru atingerea căruia au fost adoptate măsuri periodice, precum Regulamentul (CE) nr. 168/2007 al Consiliului din 15 februarie 2007 privind înființarea Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene⁶⁹, care a prevăzut crearea **Agenției Europene pentru Drepturi Fundamentale**⁷⁰ cu rolul de a furniza statelor membre și instituțiilor UE consiliere și expertiză în acest domeniu, nefiind, însă, o instanță de soluționare a plângerilor individuale. Demonstrând legătura indisolubilă, în materia drepturilor omului, dintre cele două subiecte internaționale de drept public, Preambulul Regulamentului (CE) nr. 168/2007 invocă atât Carta, care nu avea valoare juridică obligatorie la acel moment, cât și Convenția europeană a drepturilor omului, precum și jurisprudența celor două

⁶⁷ http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Accession/Working_documents/47_1%282013%29002_Draft_E_xplanatory_report_rev_EN.pdf, p. 17.

⁶⁸ Potrivit art. 218 alin. 6 TFUE, "Consiliul adoptă decizia privind încheierea acordului:

(a) după aprobarea Parlamentului European în următoarele cazuri:

- i) acorduri de asociere;
- ii) acord privind aderarea Uniunii la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale;
- iii) acorduri de instituire a unui cadru instituțional specific prin organizarea procedurilor de cooperare;
- iv) acorduri care au implicații bugetare importante pentru Uniune;
- v) acorduri în domeniile în care se aplică procedura legislativă ordinară sau procedura legislativă specială în cazul în care este necesară aprobarea Parlamentului European."

⁶⁹ Jean-François Renucci, op.cit., p.1039-1040: " Agenția Europeană pentru Drepturi Fundamentale: o inițiativă oportună – "Prin urmare, se poate afirma că înființarea acestei Agenții era oportună, având în vedere că este normal ca drepturile omului să își găsească poziția legitimă în cadrul ordinii juridice a Uniunii Europene; "Agenția Europeană pentru Drepturi Fundamentale: inițiativă riscantă": "În concluzie, este esențial ca activitățile Agenției să nu facă obiectul unei suprapuneri cu cele ale Consiliului Europei, ci, dimpotrivă, să fie desfășurate în strânsă coordonare și cooperare cu această organizație".

Considerăm că, în prezent, activitatea Agenției este departe de a constitui un risc pentru suprapunerea de competențe cu activitatea Consiliului Europei.

⁷⁰ <http://fra.europa.eu/fra/>.

La nivelul Uniunii Europene, funcționează trei mari tipuri de agenții: 1. agenții și organisme descentralizate - 30 de agenții în diferite state membre, printre care și Agenția Europeană pentru Drepturi Fundamentale, având un rol important în aplicarea politicilor europene, în special a măsurilor tehnice, științifice, operaționale și/sau de reglementare; 2. agenții și organisme EURATOM, create cu scopul de a susține realizarea obiectivelor Tratatului de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice (EURATOM); 3. agenții executive, instituite pe o perioadă determinată, în conformitate cu Regulamentul (CE) nr. 58/2003 al Consiliului (JO L 11 din 16.1.2003) în vederea realizării anumitor sarcini referitoare la gestionarea unuia sau mai multor programe comunitare.

Curții⁷¹, iar art. 4 alin. (1) lit. a prevede, ca una din misiunile Agenției, colectarea, analizarea și distribuirea informațiilor și datelor relevante, obiective, viabile și comparabile, inclusiv a rezultatelor cercetărilor și ale acțiunilor de monitorizare comunicate acesteia de către statele membre, instituțiile Uniunii, precum și de către organismele, oficiile și agențiile Comunității și ale Uniunii, de către centrele de cercetare, organismele naționale, organizațiile neguvernamentale, țări terțe și organizații internaționale și, în special, de către organismele competente ale Consiliului Europei.

În aceeași linie, Regulamentul prevede, *expressis verbis*, pentru a evita paralelismul și pentru a asigura complementaritatea și valoarea adăugată, că Agenția își coordonează activitățile cu cele ale Consiliului Europei, în special în ceea ce privește programul anual de lucru, precum și cooperarea cu societatea civilă. În acest scop, Comunitatea a încheiat, în baza acestei prevederi, în anul 2008, un Acord cu Consiliul Europei în vederea instituirii unei cooperări strânse între acesta și Agenție, care prevede, printre altele, numirea de către Consiliul Europei a unei persoane independente care să facă parte din Consiliul de administrație al Agenției și din Comitetul executiv al acesteia, precum și faptul că *”Agenția ia în considerare în mod corespunzător hotărârile și deciziile Curții Europene a Drepturilor Omului privind domeniile de activitate ale Agenției și, dacă este cazul, constatările, rapoartele și activitățile din sfera drepturilor omului realizate de comitetele interguvernamentale ale Consiliului Europei, precum și cele ale Comisarului pentru Drepturile Omului din cadrul Consiliului Europei”*⁷².

Un alt document programatic important al Uniunii Europene îl reprezintă **Programul Stockholm**⁷³, adoptat de către Consiliul European în luna decembrie 2009, constituind cadrul pentru acțiunea Uniunii în următorii cinci ani, în domeniul cetățeniei, justiției, securității, azilului și imigrației și care stabilește, printre prioritățile politice, promovarea cetățeniei și a drepturilor fundamentale în condițiile în care „respectarea persoanei și a demnității umane, precum și a celorlalte drepturi enunțate în Carta drepturilor fundamentale și în Convenția europeană a drepturilor fundamentale constituie o valoare esențială”⁷⁴. Faptul că protecția drepturilor fundamentale reprezintă un obiectiv politic implică necesitatea unui consens unanim la nivelul

⁷¹ Considerentul (2): *”Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, având în vedere statutul și domeniul său de aplicare, împreună cu explicațiile însoțitoare, reflectă drepturile, așa cum rezultă acestea în special din tradițiile constituționale și din obligațiile internaționale comune statelor membre, din Tratatul privind Uniunea Europeană, din tratatele comunitare, din Convenția europeană privind apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, din cartele sociale adoptate de către Comunitate și de către Consiliul Europei, precum și din jurisprudența Curții de Justiție a Comunităților Europene și a Curții Europene a Drepturilor Omului”*.

⁷² <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:186:0007:0011:RO:PDF>

⁷³ http://ec.europa.eu/justice_home/news/intro/doc/stockholm_program_fr.pdf

⁷⁴ http://ec.europa.eu/justice_home/news/intro/doc/stockholm_program_fr.pdf

Uniunii și al statelor membre asupra realizării sale, acțiunea instituțiilor europene trebuind a fi completată de cea a autorităților statelor membre.

Un alt element important prevăzut de Programul Stockholm îl reprezintă dezideratul realizării unei „Europe a drepturilor”, respectiv a unei „Europe bazate pe drepturile fundamentale” și nu a unei Uniuni Europene, semn că, în această materie, s-a depășit cadrul UE, iar acțiunea acesteia nu poate să își atingă pe deplin finalitatea - protecția drepturilor fundamentale, decât coordonându-se cu acțiunile Consiliului Europei, pe întreg continentul european. În acest sens, se arată că „este primordial ca Uniunea Europeană să adere rapid la Convenția europeană a drepturilor omului. Aceasta va întări obligația care incumbă Uniunii și instituțiilor de a supraveghea promovarea activă a drepturilor fundamentale în toate domeniile de acțiune”. Așadar, este stabilit un termen pentru aderarea la Convenție, respectiv în cel mai scurt timp posibil – „**rapid**”, în acest sens, Consiliul European invitând „Comisia Europeană să prezinte **de urgență** o propunere privind aderarea Uniunii Europene la Convenția europeană a drepturilor omului”, Comisia având, astfel, rolul hotărâtor de a demara imediat procedura aderării.

În concluzie, aderarea „nu reprezintă o chestiune controversată”, ea contribuind la sporirea „credibilității Consiliului Europei și Uniunii Europene în materia protecției drepturilor omului”⁷⁵. De altfel, Comisia Europeană susține același punct de vedere, considerând că aderarea va spori credibilitatea sistemului Uniunii Europene de protecție a drepturilor omului și a politicii externe a Uniunii Europene, politică reformată urmare a intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona, în sensul consolidării competențelor Uniunii.

În ceea ce privește respectarea drepturilor fundamentale la nivel național, Constituția României, republicată în anul 2003, în calitatea sa de normă supremă a unui stat de drept, garantează drepturile omului, așa cum au fost consacrate prin instrumente juridice de drept internațional public. Astfel, mai întâi, pornind de la general la particular, Constituția prevede, în art. 11⁷⁶, respectarea normelor internaționale ratificate de Parlament, ca ulterior, să consacre, în art. 20, protecția drepturilor omului, statuând că ”dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului (*n.n.* aceasta ”nu este un tratat internațional, generator de drepturi și obligații

⁷⁵ **Eerste Kamer der Staten-Generaal**, *Accession of the EC/EU to the European Convention on Human Rights*, p. 6.

⁷⁶ ”(1) Statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte.

(2) *Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern.*

(3) *În cazul în care un tratat la care România urmează să devină parte cuprinde dispoziții contrare Constituției, ratificarea lui poate avea loc numai după revizuirea Constituției”.*

juridice”, ”ca orice rezoluție a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, nu are forță obligatorie”⁷⁷), cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte”. Astfel, în virtutea normei supreme, Legea 287/2009 privind Codul civil⁷⁸, republicată, dispune, în art. 4, că în materiile reglementate de Codul civil, ”dispozițiile privind drepturile și libertățile persoanelor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Constituția, Declarația Universală a Drepturilor Omului, pactele și celelalte tratate la care România este parte”, iar ”dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și prezentul cod, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care prezentul cod conține dispoziții mai favorabile”. În plus, Constituția României, republicată⁷⁹ garantează respectarea drepturilor fundamentale și prin dispozițiile introduse din perspectiva aderării la Uniunea Europeană, recurgând la teoria monistă a dreptului internațional public, cu primatul acestuia asupra dreptului intern, astfel, art. 148 alin. (2) prevede că, în baza aderării, ”prevederile tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, precum și celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu, au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne, cu respectarea prevederilor actului de aderare”.

Respectarea drepturilor fundamentale la nivel național poate fi reliefată, în opinia noastră, prin analiza a două instituții juridice cu implicații majore – extrădarea și expulzarea, consacrate prin instrumente juridice internaționale obligatorii și aplicate de instituții aparținând puterii executive și judecătorești, a căror prezentare presupune, în mod obligatoriu, analiza rolului și a modului de utilizare a mandatului european de arestare. Mandatul european de arestare reprezintă un instrument judiciar menit să asigure o eficiență sporită, în rândul cetățenilor statelor membre, a drepturilor fundamentale, dar, a cărui punere în executare se realizează cu respectarea acestor drepturi, fiind supus ”normelor generale de protecție a drepturilor omului, și,

⁷⁷ **Raluca Miga Beșteliu, Catrinel Brumar**, *op.cit.*, p. 43.

⁷⁸ **Ion Muraru**, *La consécration par la Constitution de la Roumanie de la primauté des réglementations internationales, par rapport aux réglementations internes, dans le domaine des droits de l'homme*, p. 970 în *Protection des droits de l'homme: la perspective européenne. Protection Human Rights: The European Perspective, Ibidem*. O primă consecință care rezultă din art. 20 privește ”însuși legislatorul român care va trebui, întotdeauna și în mod obligatoriu, să verifice dacă proiectele de legi pe care le dezbate și adoptă sunt în concordanță cu tratatele internaționale la care România este parte”.

⁷⁹ În baza Constituției, Legea 287/2009 privind Codul civil, republicată, dispune, în art. 5, că ”în materiile reglementate de prezentul cod, normele dreptului Uniunii Europene se aplică în mod prioritar, indiferent de calitatea sau statutul părților”.

Art. 2.612: ”*Legea aplicabilă obligației de întreținere se determină potrivit reglementărilor dreptului Uniunii Europene*”.

Art. 2.640: ”(1) *Legea aplicabilă obligațiilor contractuale se determină potrivit reglementărilor dreptului Uniunii Europene*”.

Art. 2.641: ”(1) *Legea aplicabilă obligațiilor extracontractuale se determină potrivit reglementărilor dreptului Uniunii Europene*”.

în special, dispozițiilor Convenției europene a drepturilor omului”⁸⁰.

Însă, normele constituționale sunt respectate atât de cetățeni, dar, în special, de autoritățile publice și de instanțele naționale, în beneficiul cetățenilor, în condițiile art. 124 alin. (2) din Constituția României, republicată, care dispune că ”justiția este unică, imparțială și egală pentru toți”; de asemenea, Constituția prevede, în art. 126 alin. (1), că ”justiția se realizează prin Înalta Curte de Casație și Justiție și prin celelalte instanțe judecătorești stabilite de lege”.

Astfel, unele din cele 56 de trimiteri preliminare formulate de instanțele judecătorești naționale⁸¹ au vizat însăși interpretarea unor dispoziții din Cartă; astfel, hotărârea *Corpul Național al Polițiștilor împotriva Ministerului Administrației și Internelor (MAI), Inspectoratului General al Poliției Române (IGPR), Inspectoratului de Poliție al Județului Alba (IPJ)*, pronunțată în cauza C-434/11, precum și hotărârea *Ministerul Administrației și Internelor (MAI), Inspectoratul General al Poliției Române (IGPR), Inspectoratul de Poliție al Județului Tulcea (IPJ) împotriva Corpului Național al Polițiștilor – Biroul Executiv Central*, pronunțată în cauza C-134/12 au avut ca obiect interpretarea unor dispoziții din Cartă, respectiv a art.17 alin. (1)⁸², a art. 20⁸³ și a art. 21 alin. (1)⁸⁴, ”precum și a articolului 15 paragraful 3⁸⁵ din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950⁸⁶”. În hotărârile sale, Curtea de la Luxemburg și-a declarat necompetența cu privire la

⁸⁰ **Jean-François Renucci**, *op.cit.*, p. 739.

⁸¹ De altfel, prima cerere prealabilă adresată, de România, Curții de Justiție a Comunităților Europene a vizat respectarea unui drept fundamental – dreptul la liberă circulație; este vorba de hotărârea *Jipa*, C-33/07, care a avut ca obiect întrebarea preliminară, adresată de Tribunalul Dâmbovița, privind interpretarea anumitor dispoziții din *Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr.1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE* (a se vedea **Gabriel Blaj**, *Restrângerea dreptului la libera circulație a cetățenilor români în U.E.*, Ed. Hamangiu, București, 2009).

⁸² *Articolul 17* Dreptul de proprietate

”(1) Orice persoană are dreptul de a deține în proprietate, de a folosi, de a dispune și de a lăsa moștenire bunurile pe care le-a dobândit în mod legal. Nimeni nu poate fi lipsit de bunurile sale decât pentru o cauză de utilitate publică, în cazurile și condițiile prevăzute de lege și în schimbul unei despăgubiri juste acordate în timp util pentru pierderea pe care a suferit-o. Folosința bunurilor poate fi reglementată prin lege în limitele impuse de interesul general”.

⁸³ *Articolul 20* Egalitatea în fața legii

”Toate persoanele sunt egale în fața legii”.

⁸⁴ *Articolul 21* Nediscriminarea

”(1) Se interzice discriminarea de orice fel, bazată pe motive precum sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile politice sau de orice altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, un handicap, vârsta sau orientarea sexuală”.

⁸⁵ *Articolul 15* Derogarea în caz de stare de urgență

”3. Orice Întălită Parte Contractantă ce exercită acest drept de derogare îl informează pe deplin pe Secretarul General al Consiliului Europei cu privire la măsurile luate și la motivele care le-au determinat. Aceasta trebuie, de asemenea, să informeze Secretarul General al Consiliului Europei și asupra datei la care aceste măsuri au încetat a fi în vigoare și dispozițiile Convenției devin din nou deplin aplicabile”.

⁸⁶ Instanța națională română a solicitat Curții de Justiție a Uniunii Europene să interpreteze o normă din Convenția

interpretarea acestor norme având în vedere, că, de pe o parte, potrivit art. 51 alin. (1) din Cartă, dispozițiile sale se adresează, după cum am arătat anterior, „statelor membre numai în cazul în care acestea pun în aplicare dreptul Uniunii”, or, în speță, decizia de trimitere nu conține niciun element concret care să permită să se considere că legislația națională aplicabilă, respectiv Legea nr.118/2010 și Legea nr. 285/2010⁸⁷, urmărește să pună în aplicare dreptul Uniunii; iar, pe de altă parte, ”Curtea nu este competentă să se pronunțe cu privire la interpretarea unor dispoziții de drept internațional care sunt obligatorii pentru statele membre în afara cadrului dreptului Uniunii”. Curtea de la Luxemburg a recurs la același raționament în cauzele conexe C-483/11 și C-484/11, *Andrei Emilian Boncea, Filofteia Catrinel Boncea, Adriana Boboc, Cornelia Mihăilescu (C-483/11), Mariana Budan (C-484/11) împotriva Statului Român*, având ca obiect cererile de pronunțare a unor hotărâri preliminare privind interpretarea ”articolului 5 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „CEDO”), articolul 8 din Declarația universală a drepturilor omului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948 (denumită în continuare „Declarația universală”), Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „Carta”), precum și tratatele Uniunii Europene”.

7. Concluziile cercetării și propuneri de lege ferenda

În contextul emergenței unei societăți internaționale aflate într-un proces continuu de mondializare și obligată să identifice mijloace solide de protecție a individului față de noile forme de aducere atingere a drepturilor acestuia, Uniunea Europeană a dezvoltat, în mod evolutiv, propriul sistem de garantare a respectării drepturilor fundamentale, aplicabil atât la nivel intern, cât și internațional.

În concluzie, apreciem că respectarea drepturilor fundamentale la nivelul Uniunii

europenă a drepturilor omului și în decizia de trimitere care a făcut obiectul hotărârii *Victor Cozman împotriva Teatrului Municipal Târgoviște*, pronunțată, la data de 14 decembrie 2011, în cauza C-462/11. Astfel, instanța de trimitere solicită Curții interpretarea dreptului fundamental de proprietate astfel cum este garantat la art.1 din Protocolul adițional nr. 1 la Convenția europeană a drepturilor omului. Reamintind că ”dreptul de proprietate figurează, de asemenea, la art. 17 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, care, potrivit articolului 51 alineatul (1) din aceasta, se adresează statelor membre numai în cazul în care pun în aplicare dreptul Uniunii”, Curtea de la Luxemburg constată că ”decizia de trimitere nu cuprinde niciun element concret în temeiul căruia să se poată considera că Legea nr. 118/2010 urmărește să pună în aplicare dreptul Uniunii”.

⁸⁷ Legea nr.118/2010 privind unele măsuri necesare în vederea restabilirii echilibrului bugetar, publicată în ”Monitorul Oficial al României”, partea I, nr. 441 din 30 iunie 2010, cu modificările și completările ulterioare. Legea nr. 285/2010 privind salarizarea în anul 2011 a personalului plătit din fonduri publice, publicată în ”Monitorul Oficial al României”, partea I, nr. 878 din 28 decembrie 2010, cu modificările și completările ulterioare.

Europene este asigurată printr-o serie de instrumente și mecanisme specifice ce compun o structură solidă, care, alături de cea specifică a Consiliului Europei, contribuie la garantarea, pe continentul european, a fiecărui drept fundamental/al omului, în mod distinct, ceea ce facilitează crearea posibilității promovării drepturilor omului la nivel global.

În ceea ce privește respectarea drepturilor fundamentale în România, stat membru al UE, se poate remarca faptul că instanțele naționale judecătorești invocă și pun în aplicare dreptul Uniunii, inclusiv Carta drepturilor fundamentale. La nivel legislativ, considerăm că unele din prevederile constituționale în materia drepturilor omului necesită anumite modificări sau completări și, în contextul lansării procedurii de revizuire a Constituției României, republicată, propunem, *de lege ferenda*, următoarele:

- art. 15 alin. (1) - înlocuirea noțiunii de ”cetățenii” cu cea de ”persoanele aflate pe teritoriul României”, în baza argumentelor prezentate la art. 20 alin. (1),
- art. 20 alin. (1) - modificarea sintagmei ”drepturile și libertățile cetățenilor” în ”drepturile omului și libertățile fundamentale”, având în vedere că ”dispozițiile constituționale”, pe de o parte, nu vizează numai cetățenii, ci și alte categorii de persoane precum apatrizii (a se vedea art. 18 intitulat ”Cetățenii străini și apatrizii”), iar, pe de altă parte, garantează drepturi tuturor indivizilor, fără distincție (art. 22 alin. (1) ”dreptul la viață, precum și dreptul la integritate fizică și psihică ale persoanei sunt garantate”),
- art. 20 alin. (1) și alin. (2) – eliminarea referirii la ”pactele” la care România este parte și utilizarea numai a noțiunii de ”tratate”, luând în considerare definiția ”tratatului” prevăzută de art. 2 alin. (1) lit. a) din Convenția din 23 mai 1969 cu privire la dreptul tratatelor⁸⁸, care desemnează ”*un acord internațional încheiat în scris între state și guvernant de dreptul internațional, fie că este consemnat într-un instrument unic, fie în două sau mai multe instrumente conexe și oricare ar fi denumirea sa particulară*”. În baza acestei definiții, în doctrină, se arată că ”denumirea tratatelor nu reflectă deosebiri în ceea ce privește natura lor juridică și în consecință nu are influență asupra forței juridice a respectivelor tratate. Cu toate acestea, în practica convențională, anumite denumiri pot indica o specificitate a obiectului tratatului și a domeniilor în care intervine”⁸⁹.

⁸⁸ Publicată în Monitorul Oficial 18 din 23 Mai 1969.

⁸⁹ **Raluca Miha Beșteliu**, *Drept internațional public*, vol.I, Ed. All Beck, București, 2005, p. 96. ”Termenul de **trat**at se atribuie, de regulă, documentelor care reglementează domenii importante ale relațiilor internaționale, politice sau economice (...)”. ”**Convenția** desemnează, de regulă, înțelegeri prin care sunt reglementate relațiile internaționale în domenii speciale (...)”. ”**Pactul** este denumirea dată unor înțelegeri care, în general, au un caracter solemn și reglementează probleme politice (...)”. ”**Acordul** este termenul aplicabil unor înțelegeri care intervin în cele mai variate domenii, în general, precis determinate (...)”.

Așadar, în condițiile în care termenul de ”tratată” desemnează pactele, convențiile și acordurile încheiate la nivel internațional, iar România nu este parte numai la „pactele” în domeniul protecției drepturilor omului (Pactele Organizației Națiunilor Unite), ci și la Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și la Tratatul de la Lisabona care include Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, apreciem că se impune menținerea referirii numai la noțiunea de ”tratate”.

În plus, se impune asigurarea coerenței legislative cu art. 11 din aceeași normă supremă, intitulat ”Dreptul internațional și dreptul intern”, care face referire numai la noțiunea de ”tratate”⁹⁰, reglementând raporturile dintre dreptul internațional public și ordinea juridică internă.

➤ art. 20 alin. (2) – înlocuirea sintagmei ”legile interne” cu sintagma ”legislația internă”, pentru a se elimina orice ambiguitate cu privire la includerea Constituției în categoria ”legilor interne”, în condițiile în care art. 73 alin. (1) din Constituția României, intitulat ”Categorii de legi”, precizează că ”Parlamentul adoptă legi constituționale, legi organice și legi ordinare”, de unde rezultă că sintagma ”legi interne” face referire și la Constituție, care este adoptată de Parlamentul României ca o lege constituțională, iar art. 20 alin. (2) face o distincție, dintr-o necorelare legislativă, în opinia noastră, între Constituție și legile interne (*”cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile”*); același raționament se poate aplica și în cazul art. 15 alin. (2) în care se recurge la sintagma *”prin Constituție și prin alte legi”*.

➤ art. 148 alin. (2) – înlocuirea sintagmei ”legile interne” cu sintagma ”dreptul intern”, în concordanță cu noțiunea utilizată de Declarația nr. 17 cu privire la supremație anexată la Tratatul de la Lisabona, care prevede că *”tratatele și legislația adoptată de Uniune pe baza tratatelor au prioritate în raport cu dreptul statelor membre”* și cu definiția doctrinară a ”dreptului”: *”dreptul este ansamblul regulilor asigurate și garantate de către stat, care au ca scop organizarea și disciplinarea comportamentului uman în principalele relații din societate, într-un climat specific manifestării coexistenței libertăților al apărării drepturilor esențiale ale omului și al statornicirii spiritului de dreptate”*⁹¹.

În plus, considerăm că noțiunea de ”drept” este mult mai extinsă decât cea de ”legi interne”, cuprinzând atât această din urmă noțiune, cât și jurisprudența națională.

⁹⁰ ”Articolul 11

(1) Statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte.

(2) Tratatelor ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern.

(3) În cazul în care un tratat la care România urmează să devină parte cuprinde dispoziții contrare Constituției, ratificarea lui poate avea loc numai după revizuirea Constituției”.

⁹¹ Nicolae Popa, *op.cit.*, p. 77.

- art. 148 alin. (1) și alin. (3) – comasarea acestor dispoziții și menținerea numai a unei dispoziții care să prevadă aderarea României la tratatele modificatoare ale Uniunii,
- art. 148 alin. (1) – înlocuirea formulării ”*prevederile tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, precum și celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu*” cu formularea ”prevederile tratatelor și actele instituțiilor Uniunii cu caracter obligatoriu”, preluată din art. 4 alin. (3) paragraf. 2 din TUE, care definește principiul cooperării loiale⁹², respectiv ”*Statele membre adoptă orice măsură generală sau specială pentru asigurarea îndeplinirii obligațiilor care decurg din tratate sau care rezultă din actele instituțiilor Uniunii*” și include jurisprudența obligatorie a Curții de Justiție a Uniunii Europene (sintagma ”*reglementări comunitare*” se referă la sistemul normativ al Uniunii și nu reflectă jurisprudența),
- art. 148 alin. (5)⁹³ – eliminarea acestei prevederi deoarece instituțiile Uniunii nu aprobă actele inițiate și adoptate la nivel național, chiar dacă acestea au un caracter obligatoriu; precizăm că numai actele de transpunere a directivelor se notifică Comisiei Europene și, în niciun caz, nu sunt supuse aprobării Comisiei.

⁹² ”Articolul 4

(3) În temeiul principiului cooperării loiale, Uniunea și statele membre se respectă și se ajută reciproc în îndeplinirea misiunilor care decurg din tratate”.

⁹³ ”(5) Guvernul transmite celor două Camere ale Parlamentului proiectele actelor cu caracter obligatoriu înainte ca acestea să fie supuse aprobării instituțiilor Uniunii Europene”.

BIBLIOGRAFIE

Cursuri, tratate, monografii

1. **ANDREȘAN-GRIGORIU, Beatrice**, *”Procedura hotărârilor preliminare”*, Editura Hamangiu, București, 2010
2. **ALSTON, Philip**, with **BUSTELO, Mara** and **HEENAN, James**, *„The EU and Human Rights”*, Editura Oxford University Press, Londra, 1999
3. **ALSTON, Philip, GOODMAN, Ryan**, *“International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals”*, Editura Oxford University Press, Londra, 2008
4. **ANDRIANTSIMBAZOVINA, Joël, GAUDIN, Hélène, MARGUENAUD, Jean-Pierre, RIALS, Stéphane, SUDRE, Frédéric**, *„Dictionnaire des droits de l’homme”*, Editura PUF, Paris, 2008
5. **BELEIU, Gheorghe**, *„Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil”*, Ediția a V-a revăzută și adăugită de Marian Nicolae și Petrică Trușcă, Editura Casa de editură și presă “Șansa S.R.L.”, București, 1998
6. **BARTELS, Lorand**, *“Human Rights Conditionality in the EU’s International Agreements”*, Editura Oxford University Press, Londra, 2005
7. **BEȘTELIU, Raluca Miga**, *„Organizații internaționale interguvernamentale”*, Editura All Beck, București, 2000
8. **BEȘTELIU, Raluca Miga**, *„Drept internațional public”*, volumul I, Editura All Beck, București, 2005
9. **BEȘTELIU, Raluca Miga**, *„Drept internațional public”*, volumul II, Editura C.H. Beck, București, 2008
10. **BEȘTELIU, Raluca Miga, BRUMAR, Catrinel**, *„Protecția internațională a drepturilor omului”*, Note de curs, Ediția a IV-a revizuită, Editura Universul Juridic, București, 2008
11. **BLAJ, Gabriel**, *„Restrângerea dreptului la libera circulație a cetățenilor români în U.E.”*, Editura Hamangiu, București, 2009
12. **BOLINTINEANU, Alexandru, NĂSTASE, Adrian, AURESCU, Bogdan**, *„Drept internațional contemporan”*, Editura ALL BECK, București, 2000
13. **BOROI, Gabriel, SPINEANU-MATEI, Octavia**, *”Codul de procedură civilă adnotat”*,

- Ediția a 3-a, revăzută și adăugită, Editura Hamangiu, București, 2011
14. **BORCHARDT, Klaus-Dieter**, *”L’ABC du droit communautaire”*, cinquième édition, Communautés européennes, 2000
 15. **BURCEA, Nelu, SCHIRRMACHER, Thomas**, *„Jurnalul Libertății de Conștiință”*, Editura Universitară, 2013
 16. **CABRILLAC, Rémy, FRISON-ROCHE, Marie-Anne, REVET, Thierry**, *“Libertés et droits fondamentaux”*, édition 2010, Editura Dalloz, Paris, 2010
 17. **CANDELA SORIANO, Mercedes**, *“Les droits de l’homme dans les politiques de l’Union Européenne”*, Editura Larcier, Bruxelles, 2006
 18. **CHIRIȚĂ, Radu**, *„Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații”*, Ediția a II-a, Editura C.H. BECK, București, 2008
 19. **CHARVIN, Robert, SUEUR, Jean-Jacques**, *“Droits de l’homme et libertés de la personne”*, 5e édition, Editura Litec, Paris, 2007
 20. **CLAPHMAN, Andrew**, *“Human rights. A very short introduction”*, Editura Oxford University Press, Londra, 2007
 21. **CONSTANTIN, Valentin**, *”Drept internațional public”*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2004
 22. **CORLĂȚEAN, Titus**, *„Protecția europeană și internațională a drepturilor omului”*, Editura Universul Juridic, București, 2012
 23. **COTTIER, Thomas, PAUWELYN Joost, BÜRGI, Elisabeth**, *“Human Rights and International Trade”*, Editura Oxford University Press, Londra, 2005
 24. **CRIȘU, Anastasiu**, *„Drept procesual penal”*, Ediție revizuită și adăugită conform Legii numărul 202/2010, Editura Hamangiu, București, 2011
 25. **CRAIG, Paul, DE BÚRCA, Gráinne**, *„Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină”*, Ediția a IV-a, Editura Hamangiu, București, 2009
 26. **DOBRE, Ana Maria, MARTINS-GISTELINCK, Myriam, POLACEK, Richard, HUNINK, Rolf**, *”Manualul afacerilor europene”*, editat de Institutul European din România, 2005
 27. **DUMITRAȘCU, Mihaela Augustina**, *„Dreptul Uniunii Europene și specificitatea acestuia”*, Editura Universul Juridic, București, 2012
 28. **DE BÚRCA, Gráinne, DE WITTE, Bruno**, *„Social rights in Europe”*, Editura Oxford University Press, 2005
 29. **DOBRESCU, Andrei, GRIGORESCU, Ioana, BERINDE, Mihai**, *„Circulația forței de*

- muncă în spațiul economic european*”, Editura Pro Universitaria, București, 2009
30. **DONY, Marianne**, „*Droit de l’Union Européenne*”, Edition de l’Université de Bruxelles, 2008
 31. **DONY, Marianne**, „*Après la réforme de Lisbonne. Les nouveaux traités européens*”, Editions de l’Université de Bruxelles, 2008
 32. **DUFF, Andrew**, “*Saving the European Union. The Logic of the Lisbon Treaty*”, Editura Shoehorn Current Affairs & History Books, Londra, 2009
 33. **DUȚU, Mircea**, “*Recunoașterea vinovăției și negocierea pedepsei (Guilty pleas and bargaining)*”, Editura Economică, București, 2005
 34. **DUPRÉ DE BOULOIS, Xavier**, „*Droits et libertés fondamentaux*”, Editura Presses Universitaires de France, Paris, 2010
 35. **GÂLEA, Ion**, „*Aderarea Uniunii Europene la Convenția europeană a drepturilor omului. Analiză critică*”, Editura C.H. Beck, București, 2012
 36. **FAVOREU, Louis, GAÏA, Patrick, GHEVONTIAN, Richard, MÉLIN-SOUCRAMANIEN, Ferdinand**, „*Collectif, Droit des libertés fondamentales*”, 5e édition, Editura Dalloz, Paris, 2009
 37. **FAVREAU, Bertrand**, „*La Charte des droits fondamentaux de l’Union Européenne après le Traité de Lisbonne*”, Editura Bruylant, Bruxelles, 2010
 38. **FONTAINE, Pascal**, “*12 lecții despre Europa*”, Uniunea Europeană, 2010
 39. **FOSTER, Steve**, „*Q&A Human Rights and Civil Liberties*”, first edition, Editura Oxford University Press, 2006
 40. **FUEREĂ, Augustin**, „*Introducere în problematica dreptului internațional al drepturilor omului*”, Editura ERA, București, 2000
 41. **FUEREĂ, Augustin**, „*Drept comunitar european. Partea generală*”, Editura ALL BECK, București, 2003
 42. **FUEREĂ, Augustin**, „*Drept internațional privat*”, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2005
 43. **FUEREĂ, Augustin**, „*Drept comunitar al afacerilor*”, Edita a II-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2006
 44. **FUEREĂ, Augustin**, „*Manualul Uniunii Europene*”, Ediția a IV-a revăzută și adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009), Editura Universul Juridic, București, 2010
 45. **GRIFFIN, James**, “*On Human Rights*”, Editura Oxford University Press, Londra, 2008
 46. **HOTHERSALL, Steve, BOLGER, Janine**, “*Social Policy for Social Work, Social Care*

- and the Caring Professions. Scottish Perspectives*”, Editura MPG Books Ltd, Bodmin, Cornwall, Londra, 2010
47. **IANCU, Gheorghe**, „*Dreptul de azil. Privire comparativă cu statutul juridic al refugiatului*”, Editura ALL BECK, București, 2002
48. **ISAAC, Guy, BLANQUET, Marc**, „*Droit général de l’Union Européenne*”, 9e édition, Editura Dalloz, 2006
49. **ISPAS, Gabriel-Liviu**, „*Uniunea Europeană. Evoluție. Instituții. Mecanisme*”, Editura Universul Juridic, București, 2012
50. **LEBRETON, Gilles**, „*Libertés publiques et droits de l’homme*”, 4e édition, Editura Armand Colin, Paris, 1999
51. **LEFTER, Cornelia**, „*Fundamente ale dreptului comunitar instituțional*”, Editura Economică, București, 2003
52. **LEVINET, Michel**, „*Théorie générale des droits et libertés*”, 4e édition refondue, Editura Nemesis Bruylant, 2008
53. **LUPAȘCU, Dan, MIHUȚ-GYÖNGY, Gabriela**, „*Regimul străinilor în România*”, Editura Universul Juridic, București, 2006
54. **MAZILU, Dumitru**, „*Drepturile omului. Concept, Exigențe și Realități Contemporane*”, Editura Lumina Lex, 2000
55. **MOLDOVAN, Aurel Teodor**, „*Expulzarea, extrădarea și readmisia în dreptul internațional*”, Editura All Beck, București, 2004
56. **MOROIANU ZLĂTESCU, Irina, C. DEMETRESCU, Radu**, „*Drepturile omului. Mecanisme și instituții specializate ale Națiunilor Unite*”, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2002
57. **MOROIANU ZLĂTESCU, Irina, C. DEMETRESCU, Radu**, „*Drept instituțional comunitar și drepturile omului*”, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2005
58. **MOROIANU ZLĂTESCU, Irina, STOICA, Ion**, „*Carta socială europeană*”, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1999
59. **MURARU, Ioan, TĂNĂȘESCU, Elena Simina**, „*Drept constituțional și instituții politice*”, Ediția 13, Volumul I, Editura C.H. BECK, București, 2008
60. **NEAGU, Ion**, „*Tratat de procedură penală. Partea specială*”, Editura Universul Juridic, București, 2009
61. **OBERDORFF, Henri**, „*Droits de l’homme et libertés fondamentales*”, Editura LGDJ,

Paris, 2008

62. **O'FLAHERTY, Michael, ULRICH George**, „*The Professional Identity of the Human Rights Field Officer*”, Editura MPG Books Group, Londra, 2010
63. **POPA, Nicolae**, „*Teoria generală a dreptului*”, Ediția a III-a, Editura C.H. Beck, București, 2008
64. **POPA, Nicolae**, „*Teoria generală a dreptului*”, Ediția 4, Ed. C.H. Beck, București, 2012
65. **POPA, Nicolae, DOGARU, Ion, DĂNIȘOR, Gheorghe, DĂNIȘOR, Dan Claudiu**, „*Filosofia dreptului. Marile curente*”, Editura ALL BECK, București, 2002
66. **POPA, Nicolae, MIHĂILESCU, Ioan, EREMIA, Mihail**, „*Sociologie juridică*”, Editura Universității din București, București, 1999
67. **POPESCU, Andrei, JINGA, Ion**, „*Organizații europene și euroatlantice*”, Editura Lumina Lex, București, 2001
68. **POPESCU, Dumitra, NĂSTASE, Adrian, COMAN, Florian**, „*Drept internațional public*”, Ediție revăzută și adăugită, Editura Casă de Editură și Presă ”Șansa” S.R.L., București, 1994
69. **POPESCU, Dumitra, Drept internațional public**, vol. I, Curs pentru învățământul la distanță, Editura Universității ”Titu Maiorescu”, București, 2003
70. **POPESCU, Dumitra, ”Drept internațional public**”, vol. II, Curs pentru învățământul la distanță, Editura Universității ”Titu Maiorescu”, București, 2003
71. **POPESCU, Dumitra, MAXIM, Felicia**, „*Drept internațional public*”, vol. I, Curs universitar, Editura *Renaissance*, București, 2011
72. **POPESCU, Roxana-Mariana**, „*Introducere în dreptul Uniunii Europene*”, Editura Universul Juridic, București, 2011
73. **POPESCU, Roxana-Mariana, DUMITRAȘCU, Mihaela Augustina**, coordonator **FUAREA, Augustin**, „*Drept comunitar european. Caiet de seminar*”, Editura PROUNIVERSITARIA, București, 2004
74. **PREDESCU, Ovidiu, UDROIU, Mihail**, „*Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul procesual român*”, Editura C.H. Beck, București, 2007
75. **PRIOLLAUD, François-Xavier, SIRITZKY, David**, „*Le traité de Lisbonne, Commentaire, article par article, des nouveaux traités européens (TUE et TFUE)*”, Editura La Documentation française, Paris, 2008
76. **RENUCCI, Jean-François**, „*Droit européen des droits de l'homme*”, 2e édition, L.G.D.J, Paris, 2001

77. **RENUCCI, Jean-François**, „*Tratat de drept european al drepturilor omului*”, Editura Hamangiu, București, 2009
78. **ROBERT, Jacques**, „*Droits de l’homme et libertés fondamentales*”, 5e édition, Editura Montchrestien, 1994
79. **ROUX , Jérôme**, „*Droit général de l’Union Européenne*”, 2e édition, Editura Litec, Paris, 2008
80. **SAURON, Jean-Luc**, „*Comprendre le traité de Lisbonne. Texte consolidé intégral des traités. Explications et commentaires*”, Editura Gualiano, Paris, 2008
81. **SCĂUNAȘ, Stelian**, „*Dreptul internațional al drepturilor omului*”, Editura All Beck, București, 2003
82. **DE SCHUTTER, Olivier**, „*International Human Rights*”, Editura Cambridge University Press, Londra, 2010
83. **SELEJAN-GUȚAN, Bianca**, „*Protecția europeană a drepturilor omului*”, Ediția a III-a revizuită și adăugită, Editura C.H. Beck, București, 2008
84. **SITARU, Dragoș-Alexandru**, „*Drept internațional privat*”, Ed. LUMINA LEX, București, 2001
85. **SUDRE, Frédéric**, „*Droit international et européen des droits de l’homme*”, 5e edition, Ed. PUF, Paris, 2001
86. **SUDRE, Frédéric**, „*Drept european și internațional al drepturilor omului*”, Editura POLIROM, București, 2006
87. **ȘTEFAN, Tudorel, ANDREȘAN-GRIGORIU, Beatrice**, „*Drept comunitar*”, Editura C.H. Beck, București, 2007
88. **TOMUSCHAT, Christian**, „*Human Rights between Idealism and Realism*”, Editura Oxford University Press, Londra, 2003
89. **WACHSMANN, Patrick**, „*Les droits de l’homme*”, 2e édition, Editura Dalloz, 1995
90. **WIESBROCK, Anja**, „*Legal Migration to the European Union*”, Editura Martinus Nijhoff Publishers, Leiden Boston, 2010
91. **ZLĂTESCU, Victor Dan, MOROIANU ZLĂTESCU, Irina**, „*Repere pentru o filozofie a drepturilor omului*”, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2003
92. „*Manualul Consiliului Europei*”, Centrul de Informare și Documentare al Consiliului Europei la București, București, 1999
93. „*Protection des droits de l’homme: la perspective européenne. Protection Human Rights: The European Perspective*”, Editura Carl Heymanns Verlag KG, Berlin, Bonn, München,

2000

94. "Manualul NATO", Office of Information and Press, Brussels, 2001
95. "OSCE Handbook", third edition, 2002
96. "Tratatul instituind o Constituție pentru Europa - text comentat și adnotat", Ministerul Afacerilor Externe, București, 2004
97. Célébration des 20 ans du Tribunal de Première Instance des Communautés Européennes, "De 20 ans à l'horizon 2020. Bâtir le Tribunal de demain sur de solides fondations", Actes du Colloque Luxembourg, 25 septembre 2009, Cour de Justice de l'Union Européenne, Luxembourg: Office des publications de l'Union européenne, 2011

Articole, studii de specialitate

1. **AZIZI, Josef**, "Scoaterea la lumină a procesului intern de adoptare a deciziilor de către instanțele UE: O justificare pentru opinii separate?", "Revista română de drept european", nr. 2/2012
2. **BÎRSAN, Corneliu**, „De l'interférence vers une harmonisation de la jurisprudence de la Cour de Strasbourg et celle de la Cour de la Luxemburg concernant la protection des droits de l'homme. Le problème de l'adhésion de l'Union Européenne à la Convention Européenne des Droits de l'Homme, Université Paris I Panthéon –Sorbonne, Faculté de droit de l' Université de Bucarest, L'Union Européenne entre réforme et élargissement-comparaison entre l'approche d'un Etat membre et la vision d'un Etat candidat", Editura ALL BECK, București, 2003
3. **BÎRSAN, Corneliu, RENUCCI, Jean-François**, "Definiția dreptului de proprietate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului", în Revista "Curierul judiciar", nr. 4/ 2005
4. **BOBEK, Michal**, „Consecințele mandatului european al instanțelor de drept comun asupra statutului curților constituționale”, "Revista română de drept european", nr. 1/2012
5. **BURGORGUE-LARSEN, Laurence**, „La Charte des droits fondamentaux de l'Union Européenne racontée au citoyen européen, Revue des affaires européennes, R.A.E.-L.E.A.", 2000
6. **CARP, Radu**, "În direcția unui drept administrativ european? Buna administrare potrivit normelor cu și fără forță constrângătoare ale Consiliului Europei și Uniunii Europene", "Revista de drept public", nr. 4/2010
7. **COLEMAN, Paul, KISKA, Roger**, „The proposed EU "equal treatment" directive”, International Journal for Religious Freedom, volume 5, issue 1, 2012
8. **COSTINESCU, Senia Mihaela, BENKE, Károly**, "Efectele deciziilor Curții Constituționale

- [pronunțate în temeiul art. 146 lit.d) din Constituția României] în dinamica aplicării lor”, Revista ”Dreptul”, nr. 10/2012
9. **DE BÚRCA, Gráinne**, ”*The European Court of Justice and the Internațional Legal Order after Kadi*”, Jean Monnet Working Paper 01/09, NYU School of Law, New York, NY 10012
10. **DIACONU, Ion**, „*Protecția drepturilor omului în cadrul Uniunii Europene*”, ”Revista română de drept comunitar”, nr. 1/2009
11. **DUMITRESCU, Corina**, ”*Considerații pe marginea oportunității modificării Tratatului ce instituie o Constituție pentru Europa*”, ”Revista română de drept comunitar”, nr. 2/ 2006
12. **DUMITRESCU, Corina Adriana**, ”*Cerințe economice și legislative ale domeniului tehnologiei informației pentru integrarea în Uniunea Europeană*”, Revista ”Curierul judiciar”, nr. 4/2006
13. **DUȚU, Mircea**, ”*Excepția de ilegalitate a actelor comunitare cu caracter general*”, Revista ”Dreptul”, nr. 9/2007
14. **EGIDO, José Puente**, ”*L’extradition en droit international: problèmes choisis (Extrădarea în dreptul internațional: aspecte analizate)*”, *Recueil des cours 1991 –VI, Université nationale «Educacion a distancia (Culegere de cursuri 1991-VII, Universitatea națională „Învățământ la distanță”)*, Madrid
15. **FUEREĂ, Augustin**, ”*Constituția Uniunii Europene. Tratat constitutiv sau lege fundamentală?*”, ”Revista de drept public”, nr. 3/2004
16. **FUEREĂ, Augustin**, *Legal personality and powers of the European Union*, în Revista ”Lex et Scientia. International Journal”, nr. XVII, vol. 1/2010
17. **IANCU, Gheorghe, IONEA, Denisa**, ”*Privire comparativă asupra organizării și funcționării ombudsmanilor și mediatorilor*”, ”Revista de drept public”, nr. 3/2004
18. **LEȘ, Ioan, SPINEI Sebastian**, ”*Reprezentarea și asistarea părților prin avocat sau consilier juridic în lumina noului Cod de procedură civilă*”, în Revista ”Dreptul”, nr. 5/ 2013
19. **LOCK, Tobias**, „*Aderarea UE la CEDO: Cine ar răspunde la Strasbourg?*”, ”Revista română de drept european”, nr. 6/2011
20. **MATEUȚ, Gheorghită**, ”*Codul de procedură penală [2003], partea generală, într-o perspectivă europeană*”, ”Revista de drept penal”, nr. 1/2004
21. **MENGOZZI, Paolo**, ”*Ocrotirea pe cale judecătorească a drepturilor individuale și principiul proporționalității în urma Tratatului de la Lisabona*”, ”Revista română de drept european”, nr. 6/2011
22. **MORAR, Ioana Cristina**, ”*Mandatul european de arestare. Context european și intern*”,

Revista "Curierul judiciar", nr. 4/aprilie 2005

23. **PECHEUL, Armel**, „*La Charte des droits fondamentaux de l'Union Européenne*”, Revue Française de Droit administratif, RFD adm n° 17 (3) mai-juin 2001

24. **PETRESCU, Andra**, „*EU Accession to the ECHR: The Potential solutions to Post-Accession Problems and the Effect on Individual Human Rights Protection. More protection for the individual or just tying the knot between two big European actors?*”, "Revista română de drept european", nr. 6/2011

25. **RADU, Florin Răzvan**, „*De la extrădare la mandatul european de arestare. O privire istorică și juridică*”, Revista "Dreptul", nr. 2/2006

26. **SITARU, Dragoș Alexandru**, „*Aspecte privind regimul juridic al societăților comerciale cu participare română constituite în străinătate*”, Revista "Analele Universității București. Drept", nr. 3/ 2004

27. **STOISAVLEVICI, Claudiu Ecedi**, „*Căile și metodele de armonizare a legislației naționale cu legislația Uniunii Europene*”, "Revista de drept penal", nr. 2/2012

28. **TĂNĂSESCU, Elena Simina**, „*Carta drepturilor fundamentale ale UE: avantajele și efectele ei pentru cetățenii europeni*”, "Revista română de drept european", nr. 4/ 2010

29. **TĂNĂSESCU, Elena Simina**, „*Trimiterea preliminară și cooperarea judiciară loială*”, în "Revista română de drept european", nr. 3/ 2012

30. **TIZZANO, Antonio**, „*Protecția drepturilor fundamentale: principala contribuție a Curții Europene de Justiție la evoluția constituțională a UE*”, "Revista română de drept european", nr. 6/2011

31. **TIZZANO, Antonio**, „*Curțile europene și aderarea Uniunii la CEDO*”, "Revista română de drept european", nr. 1/2012

32. **TOADER, Tudorel**, „*Proiectul de lege privind revizuirea Constituției României*”, Revista "Curierul judiciar", nr. 11/ 2011

33. **VASIESCU, Mihaela**, „*Asistența judiciară internațională în materie penală (III)*”, "Revista de drept penal", nr. 2/ 2012

34. **VEDINAȘ, Verginia**, „*Generalități privind funcția publică europeană și funcționarul public european*”, Revista "Analele Universității București. Drept" nr. 1/ 2001

35. **VÂLCU, Elise Nicoleta, DIDEA, Ionel**, „*Considerații cu privire la noile reglementări privind marca comunitară*”, "Revista română de dreptul proprietății intelectuale", nr. 3/ 2010

36. **YI, Zane**, „*Religie, solidaritate și drepturile omului într-o "eră seculară"*”, *Fides et libertas*”, Jurnalul Asociației Internaționale pentru Libertate Religioasă, 2012

Publicatii ale Uniunii Europene:

1. *„Traité d’Amsterdam: ce qui a changé en Europe”*, Communautés européennes, 1999
2. *„Droit international et droit communautaire, perspectives actuelles, Société française pour le droit international”*, Editura A. Pédone, Paris, 2000
3. *„Union Européenne. Rapport annuel sur les droits de l’homme 2004”*, Conseil de l’Union Européenne, Office des publications officielles des Communautés européennes, Luxembourg, 2004
4. *„Un nouveau partenariat avec l’Asie du Sud-Est”*, Office des publications officielles des Communautés européennes, Luxembourg, 2004
5. *„L’Union européenne, l’Amérique latine et les Caraïbes: un partenariat stratégique”*, Office des publications officielles des Communautés européennes, Luxembourg, 2004
6. *„Rapport sur l’égalité entre les femmes et les hommes 2007”*, Office des publications officielles des Communautés européennes, Luxembourg, 2007
7. *„Stratégie pour l’égalité entre les femmes et les hommes 2010-2015”*, Union européenne, 2011
8. *„Avancer sur la voie de l’égalité entre les femmes et les hommes – Rapport annuel 2010”*, Union européenne, 2011
9. Curtea de Justiție a Uniunii Europene, *„Raport anual 2010”*, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2011
10. Médiateur européen, *Le Code européen de bonne conduite administrative*, Union européenne, 2013

Legislație și jurisprudență

1. **ANDREȘAN GRIGORIU, Beatrice, ȘTEFAN, Tudorel**, *„Tratatele Uniunii Europene”*, Versiune consolidată, Editura Hamangiu, București, 2007
2. **ANDREȘAN GRIGORIU, Beatrice, ȘTEFAN Tudorel**, *„Tratatele Uniunii Europene”*, Versiune consolidată, Editura Hamangiu, București, 2010
3. **BERGER, Vincent**, *„Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului”*, Ediția a VI-a în limba română, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2008
4. *„Constituția Republicii Franceze din 4 octombrie 1958”*, Notă introductivă, traducerea textelor și îngrijirea ediției de **CIOBANU DORDEA, Aurel**, Editura All Educational S.A., București, 1998

5. **VESE, Vasile, IVAN, Adrian**, „*Tratatul de la Nisa*”, Editura DACIA, Cluj-Napoca, 2001
6. „*Drepturile copilului și tânărului*”, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1998
7. „*Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului la care România este parte*”, Volumul I Instrumente universale, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2002
8. „*Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului la care România este parte*”, Volumul II Instrumente regionale, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2002
9. „*Constituția României 2003*”, Ediția I, Regia Autonomă ”Monitorul Oficial”, 2003
10. „*Codul civil. Legea nr. 287/2009*”, Ministerul Justiției, Ediție oficială, Editura C.H. Beck, București, 2011

Surse web:

1. www.europa.eu - Uniunea Europeană
2. www.curia.europa.eu – Curtea de Justiție a Uniunii Europene
3. www.coe.int – Consiliul Europei
4. <http://hudoc.echr.coe.int> – Baza de date a Consiliului Europei cu hotărârile Curții europene a drepturilor omului
5. www.un.org - Organizația Națiunilor Unite
6. www.onuinfo.ro - Centrul de Informare al Organizației Națiunilor Unite pentru România
7. http://ec.europa.eu/romania/index_ro.htm - Reprezentanța Comisiei Europene în România
8. www.mae.ro – Ministerul Afacerilor Externe
9. www.cdep.ro – Camera Deputaților
10. www.just.ro – Ministerul Justiției
11. www.pna.ro – Direcția Națională Anticorupție
12. www.irdo.ro - Institutul Român pentru Drepturile Omului
13. <http://iader.ro/> - Interpretarea și aplicarea dreptului Uniunii Europene de către instanțele judecătorești din România
14. www.unige.ch – Universitatea din Geneva
15. www.ridi.org – Rețea internet pentru Drept internațional
16. www.droits-fondamentaux.org – Revista ”Drepturile fundamentale”

17. www.arena.uio.no - Universitatea din Oslo, Centrul pentru Studii Europene
18. www.europe.ohchr.org - Biroul Regional pentru Europa al Inaltului Comisar pentru Drepturile Omului al Organizatiei Natiunilor Unite

Hotărâri ale Curții de Justiție a Comunităților Europene/Uniunii Europene:

1. Hotărârea CJCE din 5 februarie 1963, *N.V. ALGEMENE TRANSPORT- EN EXPEDITIE ONDERNEMING VAN GEND & LOOS și Nederlandse Administratie der Belastingen (Administratia fiscală olandeză)*, 26/62
2. Hotărârea CJCE din 15 iulie 1964, *Flaminio Costa împotriva E.N.E.L.*, 6/64
3. Hotărârea CJCE din 12 noiembrie 1969, *Erich Stauder împotriva Ville d'Ulm – Sozialamt*, 29/69
4. Hotărârea CJCE din 17 decembrie 1970, *Internationale Handelsgesellschaft mbH împotriva Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, 11/70
5. Hotărârea CJCE din 25 mai 1971, *Gabrielle Defrenne împotriva statului belgian*, 80/70
6. Hotărârea CJCE din 14 mai 1974, *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung împotriva Comisiei Comunităților Europene*, 4/73
7. Hotărârea CJCE din 4 decembrie 1974, *Yvonne van Duyn contra Home Office*, 41/74,
8. Hotărârea CJCE din 28 octombrie 1975, *Roland Rutili împotriva Ministre de l'intérieur*, 36/75
9. Hotărârea CJCE din 8 aprilie 1976, *Gabrielle Defrenne împotriva Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, 43/75
10. Hotărârea CJCE din 16 decembrie 1976, *Rewe-Zentralfinanz eG și Rewe-Zentral AG împotriva Landwirtschaftskammer für das Saarland*, 33/76
11. Hotărârea CJCE din 27 octombrie 1977, *Regina împotriva lui Pierre Bouchereau*, 30/77
12. Hotărârea CJCE din 9 martie 1978, *Amministrazione delle Finanze dello Stato împotriva Simmenthal S.p.A.*, 106/77
13. Hotărârea CJCE din 7 iulie 1981, *Rewe-Handelsgesellschaft Nord mbH și Rewe-Markt Steffen împotriva Hauptzollamt Kiel*, „Croaziere pentru unt”, 158/80
14. Hotărârea CJCE din 18 mai 1982, *Rezguia Adoui împotriva Statului belgian și a orașului Liège; Dominique Cornuaille împotriva Statului belgian*, 115 și 116/81
15. Hotărârea CJCE din 6 octombrie 1982, *Srl CILFIT și Lanificio di Gavardo SpA contra Ministerului Sănătății*, 283/81
16. Hotărârea CJCE din 13 februarie 1985, *Françoise Gravier împotriva orașului Liege*, 293/83

17. Hotărârea CJCE din 15 mai 1986, *Marguerite Johnston împotriva Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, 222/84
18. Hotărârea CJCE din 30 septembrie 1987, *Meryem Demirel împotriva orasului Schwäbisch Gmünd*, 12/86
19. Hotărârea CJCE din 21 septembrie 1989, *Hoechst AG împotriva Comisiei Comunităților Europene*, 46/87 și 227/88
20. Hotărârea CJCE din 17 octombrie 1989, *Dow Chemical Ibérica SA și alții împotriva Comisiei Comunităților Europene*, 97/87, 98/87 și 99/87
21. Hotărârea CJCE din 18 octombrie 1989, *Orkem împotriva Comisiei Comunităților Europene*, 374/87
22. Hotărârea CJCE din 7 mai 1991, *Irene Vlassopoulou împotriva Ministerium für Justiz, Bundes- und Europaangelegenheiten Baden-Württemberg*, C-340/89
23. Hotărârea CJCE din 24 noiembrie 1992, *Anklagemyndigheden împotriva Peter Michael Poulsen și Diva Navigation Corp.*, C-286/90
24. Hotărârea CJCE din 14 decembrie 1995, *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS și statul belgian*, C-312/93
25. Hotărârea CJCE din 30 aprilie 1996, *P/S și Cornwall County Council*, C-13/94
26. Hotărârea CJCE din 3 decembrie 1996, *Republica Portugheză împotriva Consiliului Uniunii Europene*, C-268/94
27. Hotărârea CJCE din 12 decembrie 1996, *Procedura penală împotriva lui X*, C-74/95 și C-129/95
28. Hotărârea CJCE din 26 iunie 1997, *Vereinige Familienpress Zertungsverglas-und Vertriebs GmbH*, C-368/95
29. Hotărârea CJCE din 2 decembrie 1997, *Fantask A/S e.a. și Industriministeriet (Erhvervsministeriet)*, C-188/95
30. Hotărârea CJCE din 11 decembrie 1997, *Mary Teresa Magorrian și Irene Patricia Cunningham împotriva Eastern Health and Social Services Board și Department of Health and Social Services*, C-246/96
31. Hotărârea CJCE din 17 februarie 1998, *Lisa Jacqueline Grant împotriva South-West Trains Ltd*, C-249/96
32. Hotărârea CJCE din 16 iunie 1998, *A. Racke GmbH & Co. Împotriva Hauptzollamt Mainz*, C-162/96
33. Hotărârea CJCE din 17 decembrie 1998, *Baustahlgewebe GmbH*, C-185/95

34. Hotărârea CJCE din 19 ianuarie 1999, *Acțiune penală împotriva Donatella Calfa*, C-348/96
35. Hotărârea CJCE din 14 martie 2000, *Association Église de scientologie de Paris și Scientology International Reserves Trust împotriva Primului ministru*, 54/99
36. Hotărârea CJCE din 28 martie 2000, *Dieter Krombach împotriva André Bamberski*, C-7/98
37. Hotărârea CJCE din 30 martie 2000, *Coöperatieve Vereniging De Verenigde Bloemenveilingen Aalsmeer BA (VBA) contra Comisiei Comunităților Europene*, C-266/97
38. Hotărârea CJCE din 20 septembrie 2001, *Rudy Grzelczyk împotriva Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve*, C-184/99
39. Hotărârea CJCE din 11 iulie 2002, *Mary Carpenter împotriva Secretary of State for the Home Department*, C-60/00
40. Hotărârea CJCE din 17 septembrie 2002, *Baumbast și R împotriva Secretary of State for the Home Department*, C-413/99
41. Hotărârea CJCE din 22 octombrie 2002, *Roquette Frères SA*, C-228/92
42. Hotărârea CJCE din 26 noiembrie 2002, *Ministre de l'Intérieur împotriva lui Aitor Oteiza Olazabal*, C-100/01
43. Hotărârea CJCE din 11 februarie 2003, *Hüseyin Gözütok și Klaus Brügge*, C-385/01 și C-187/01
44. Hotărârea CJCE din 10 aprilie 2003, *Booker Aquacultur Ltd și Hydro Seafood GSP Ltd împotriva The Scottish Ministers*, C-20/00 și C-64/00
45. Hotărârea CJCE din 12 iunie 2003, *Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzüge împotriva Republik Österreich*, C-112/00
46. hotărârea din 23 septembrie 2003, *Secretary of State for the Home Department împotriva lui Hacene Akrich*, C-109/01
47. Hotărârea CJCE din 1 aprilie 2004, *Comisia Comunităților Europene împotriva Jégo-Quéré et Cie SA*, C-263/02P
48. Hotărârea din 29 aprilie 2004, CJCE, *Georgios Orfanopoulos și alții și Raffaele Oliveri împotriva Land Baden- Württemberg*, C-482/01 și C-493/01
49. Hotărârea din CJCE din 7 septembrie 2004, *Michel Trojani împotriva Centre public d'aide sociale de Bruxelles (CPAS)*, C-456/02
50. Hotărârea CJCE din 30 septembrie 2004, *Serge Briheche împotriva Ministre de l'Intérieur, Ministre de l'Éducation nationale et Ministre de la Justice*, C-319/03
51. Hotărârea CJCE din 14 octombrie 2004, *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH împotriva Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*, C-36/02

52. Hotărârea CJCE din 19 octombrie 2004, *Kunqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen împotriva Secretary of State for the Home Department*, C-200/02
53. Hotărârea CJCE din 16 iunie 2005, *Procedura penală împotriva Mariei Pupino*, C-105/03
54. Hotărârea CJCE din data de 22 noiembrie 2005, *Werner Mangold împotriva Rüdiger Helm*, C-144/04
55. Hotărârea CJCE din 9 martie 2006, *Procedură penală împotriva lui Leopold Henri Van Esbroeck*, C-436/04
56. Hotărârea CJCE din 27 iunie 2006, *Parlamentul European împotriva Consiliului Uniunii Europene*, C-540/03
57. Hotărârea CJCE din 12 septembrie 2006, *Regatul Spaniei împotriva Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord*, C-145/04
58. Hotărârea CJCE din 12 septembrie 2006, *M. G. Eman și O. B. Sevinger împotriva College van burgemeester en wethouders van Den Haag*, C-300/04
59. Hotărârea CJCE din 12 septembrie 2006, *R.J. Reynolds Tobacco Holdings, Inc*, C-131/03
60. Hotărârea CJCE din 27 februarie 2007, *Gestoras Pro Amnistía, Juan Mari Olano Olano, Julen Zelarain Errasti*, recurenți, *Consiliul Uniunii Europene*, pârât în primă instanță, *Regatul Spaniei, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord*, C-354/04 P
61. Hotărârea CJCE din 3 mai 2007, *Advocaten voor de Wereld VZW împotriva Leden van de Ministerraad*, C-303/05
62. Hotărârea CJCE din 26 iunie 2007, *Ordre des barreaux francophones et germanophone*, C-305/05
63. Hotărârea CJCE din 11 decembrie 2007, *International Transport Workers' Federation, Finnish Seamen's Union împotriva Viking Line ABP, OÜ Viking Line Eesti*, C-438/05
64. Hotărârea CJCE din 18 decembrie 2007, *Laval un Partneri Ltd împotriva Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundets avdelning 1, Byggettan, Svenska Elektrikerförbundet*, C-341/05
65. Hotărârea CJCE din 29 ianuarie 2008, *Productores de Música de España (Promusicae) împotriva Telefónica de España SAU*, C-275/06
66. Hotărârea CJCE din 10 iulie 2008, *Ministerul Administrației și Internelor – Direcția Generală de Pașapoarte București împotriva lui Gheorghe Jipa*, C-33/07
67. Hotărârea CJCE din 3 septembrie 2008, *Kadi*, C-402/05 P și C-415/05 P
68. Hotărârea CJCE din 11 decembrie 2008, *Klaus Bourquain*, C-297/07
69. Hotărârea CJCE din 16 decembrie 2008, *Heinz Huber împotriva Bundesrepublik*

Deutschland, C-524/06

70. Hotărârea CJCE din 22 decembrie 2008, *Vladimir Turanský*, C-491/07
71. Hotărârea CJCE-Tribunal din 14 noiembrie 2012, *Nexans France SAS, Nexans SA împotriva Comisiei Europene*, T-135/09
72. Hotărârea CJUE din 2 martie 2010, *Janko Rottmann împotriva Freistaat Bayern*, C-135/08
73. Hotărârea CJUE din 22 iunie 2010, *Aziz Melki și Sélim Abdeli*, C-188/10 și C-189/10
74. Hotărârea CJUE din 22 decembrie 2010, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH împotriva Bundesrepublik Deutschland*, C-279/09
75. Hotărârea CJUE din 8 martie 2011, *Gerardo Ruiz Zambrano împotriva Office national de l'emploi (ONEm)*, C-34/09
76. Hotărârea CJUE din 10 martie 2011, *Maurits Casteels împotriva British Airways plc*, C-379/09
77. Hotărârea CJUE din 28 aprilie 2011, *Hassen El Dridi, alias Soufi Karim*, C-61/11 PPU
78. Hotărârea CJUE din 5 mai 2011, *Shirley McCarthy împotriva Secretary of State for the Home Department*, cauza C-434/09
79. Hotărârea CJUE din 18 octombrie 2011, *Oliver Brüstle împotriva Greenpeace eV*, C-34/10
80. Hotărârea CJUE din 15 noiembrie 2011, *Murat Dereci, Vishaka Heiml, Alban Kokollari, Izunna Emmanuel Maduike, Dragica Stevic împotriva Bundesministerium für Inneres*, C-256/11
81. Hotărârea CJUE din 16 noiembrie 2011, *Bank Melli Iran*, recurentă, celelalte părți în proces
82. Hotărârea CJUE din 25 octombrie 2011, *Solvay SA împotriva Comisiei Europene*, C-109/10 P fiind: *Consiliul Uniunii Europene* pârât în primă instanță, *Republica Franceză, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Comisia Europeană*, intervenienți în primă instanță, C-548/09 P
83. Hotărârea CJUE din 17 noiembrie 2011, *Petar Aladzhov împotriva Zamestnik direktor na Stolichna direktsia na vatreshnite raboti kam Ministerstvo na vatreshnite raboti*, C-434/10
84. Hotărârea CJUE - Tribunal din 23 noiembrie 2011, *Jose Maria Sison împotriva Consiliului Uniunii Europene*, T-341/07
85. Hotărârea CJUE din 24 noiembrie 2011, *Scarlet Extended SA împotriva Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)*, C-70/10
86. Hotărârea CJUE din 6 decembrie 2011, *Alexandre Achughbabian împotriva Préfet du Val-de-Marne*, C-329/11
87. Hotărârea CJUE din 21 decembrie 2011, *Tomasz Ziolkowski (C-424/10), Barbara*

Szeja, Maria-Magdalena Szeja, Marlon Szeja (C-425/10) împotriva Land Berlin, C-424/10 și C-425/10

88. Hotărârea CJUE din 21 decembrie 2011, *N. S. (C-411/10) împotriva Secretary of State for the Home Department și M. E. (C-493/10), A. S. M., M. T., K. P., E. H. împotriva Refugee Applications Commissioner, Minister for Justice, Equality and Law Reform, C-411/10 și C-493/10*

89. Hotărâre CJUE din 21 decembrie 2011, *Republica Franceză*, recurentă, celelalte părți în proces fiind: *People's Mojahedin Organization of Iran*, reclamantă în primă instanță, *Consiliul Uniunii Europene*, pârât în primă instanță, *Comisia Europeană*, C-27/09 P

90. Hotărârea CJUE din 13 martie 2012, *Pye Phyoo Tay Za*, recurent *contra Consiliului Uniunii Europene*, pârât în primă instanță, C-376/10 P

91. Hotărârea CJUE din 16 octombrie 2012, *Ungaria împotriva Republicii Slovace*, C-364/10

92. Hotărârea CJUE din 6 decembrie 2012, *O., S. împotriva Maahanmuuttovirasto (C-356/11) și Maahanmuuttovirasto împotriva L. (C-357/11)*, C-356/11 și C-357/11

93. Hotărârea CJUE din 25 aprilie 2013, *Asociația ACCEPT împotriva Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării*, C-81/12

94. Hotărârea CJUE din 8 mai 2013, *Kreshnik Ymeraga, Kasim Ymeraga, Afijete Ymeraga-Tafarshiku, Kushtrim Ymeraga, Labinot Ymeraga împotriva Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, C-87/12

95. Hotărârea CJUE din 8 mai 2013, *Olaitan Ajoke Alarape, Olukayode Azeez Tijani împotriva Secretary of State for the Home Department*, C-529/11

Hotărâri ale Curții europene a drepturilor omului:

1. Hotărârea CEDO din 17 ianuarie 1970, *DEL COURT împotriva Belgiei*, nr. 2689/65

2. Hotărârea CEDO din 7 decembrie 1976, *Handyside*, seria A, nr. 24

3. Hotărârea CEDO din 10 iulie 1978, *Confederația Franceză Democratică a Muncii (C.F.D.T.) împotriva Comunităților Europene, în subsidiar "a colectivității statelor lor membre și a statelor lor membre, în mod individual*, nr. 8030/77

4. Hotărârea CEDO din 26 martie 1987, *Leander împotriva Suediei*, nr. 9248/81

5. Hotărârea CEDO din 21 iunie 1988, *Berrehab contra Olandei*, nr. 10730/84

6. Hotărârea CEDO din 9 februarie 1990, *M. & Co. C. Republicii Federale a Germaniei*, nr. 13258/87

7. Hotărârea CEDO din 18 februarie 1991, *Moustaquim contra Belgiei*, nr. 12313/86,

8. Hotărârea CEDO din 30 octombrie 1991, *BORGERS împotriva Belgiei*, nr. 12005/86

9. Hotărârea CEDO din 7 august 1996, *C. c. Belgiei*, nr. 21794/93
10. Hotărârea CEDO din 20 martie 1995, *Piermont împotriva Franței*, nr. 15773/89 și 15774/89
11. Hotărârea CEDO din 28 septembrie 1995, *Procola contra Luxemburg*, nr. 27/1994/474/555
12. Hotărârea CEDO din 7 august 1996, *Chorfi împotriva Belgiei*, nr. 21794/93.
13. Hotărârea CEDO din 15 noiembrie 1996, *Cantoni împotriva Franței*, nr. 45/1995/551/637
14. Hotărârea CEDO din 13 ianuarie 1997, *Gerdfd ADAMS și Tony BENN împotriva Regatului Unit*, nr. 28979/95 și 30343/96
15. Hotărârea CEDO din 19 martie 1997, *Hornsby împotriva Greciei*, nr. 107/1995/613/701
16. Hotărârea CEDO din 26 februarie 1998, *Pafitis și ceilalți împotriva Greciei*, nr. 163/1996/782/983
17. Hotărârea CEDO din 18 februarie 1999, *MATTHEWS împotriva Regatului Unit al Marii Britanii*, nr. 24833/94
18. Hotărârea CEDO din 4 mai 2000, *Amann împotriva Suediei*, nr. 27798/95
19. Hotărârea CEDO din 4 iulie 2000, *Guérin Automobiles împotriva celor 15 state membre ale Uniunii Europene*, nr. 51717/99
20. Hotărârea CEDO din 7 iulie 2002, *Christine Goodwin c. Marii Britanii*, nr. 28957/95
21. Hotărârea CEDO din 10 martie 2004, *Senator Lines GmbH împotriva Austriei și altor state membre*, nr. 56672/00
22. Hotărârea CEDO din 8 iulie 2004, *VO împotriva Franței*, nr. 53924/00
23. Hotărârea CEDO din 13 ianuarie 2005, *Emesa Sugar N.V. împotriva Olandei*, nr. 62023/00
24. Hotărârea CEDO din 10 noiembrie 2005, *Leyla Şahin împotriva Turciei*, nr. 44774/98
25. Hotărârea CEDO din 11 ianuarie 2006, *SØRENSEN și RASMUSSEN c. Danemarcei*, nr. 52562/99 și 52620/99
26. Hotărârea CEDO din 29 ianuarie 2008, *SAADI c. Regatului Unit*, nr. 13229/03
27. Hotărârea CEDO din 9 decembrie 2008, *Connolly împotriva celor 15 state membre ale Uniunii Europene*, nr. 73274/01
28. Hotărârea CEDO din 10 februarie 2009, *Sergueï Zolotoukhine c. Rusiei*, nr. 14939/03
29. Hotărârea CEDO din 1 decembrie 2009, *G.N. și alții c. Italiei*, nr. 43134/05
30. Hotărârea CEDO din 6 iulie 2010, *Neulinger și Shuruk împotriva Confederației Elvețiene*, nr. 41615/07

31. Hotărârea CEDO din 21 ianuarie 2011, *M.S.S. împotriva Belgiei și Greciei*, nr. 30696/09
32. Hotărârea CEDO din 7 iulie 2011, *Al-Skeini și alții împotriva Marii Britanii*, cererea nr. 55721/07
33. Hotărârea CEDO din 29 iunie 2011, *SABEH EL LEIL împotriva Franței*, nr. 34869/05
34. Hotărârea CEDO din 28 august 2012, *Costa și Pavan împotriva Italiei*, nr. 54270/10